

**BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE SİBER ZORBALIK
VE SİBER MAĞDURİYETİN İNTERNET BAĞIMLILIĞI VE
SOSYAL ANKSİYETE İLE İLİŞKİSİ**

ŞEYMA BALCI

**IŞIK ÜNİVERSİTESİ
HAZİRAN, 2021**

BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE SİBER ZORBALIK VE
SİBER MAĞDURİYETİN İNTERNET BAĞIMLILIĞI VE
SOSYAL ANKSİYETE İLE İLİŞKİSİ

ŞEYMA BALCI

Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans
Programı, 2021

Bu tez, Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne Yüksek Lisans (MA)
derecesi için sunulmuştur.

IŞIK ÜNİVERSİTESİ
HAZİRAN, 2021

IŞIK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE SİBER ZORBALIK VE SİBER
MAĞDURİYETİN İNTERNET BAĞIMLILIĞI VE SOSYAL ANKSİYETE İLE
İLİŞKİSİ

ŞEYMA BALCI

ONAYLAYANLAR:

Doç. Dr. Melis Seray Özden Yıldırım Kültür Üniversitesi
(Tez Danışmanı)

Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Deveci Işık Üniversitesi

Prof. Dr. Gülden Güvenç Işık Üniversitesi

ONAY TARİHİ: 17/06/2021

INVESTIGATING THE RELATIONSHIP BETWEEN CYBERBULLYING, CYBERVICTIMIZATION, INTERNET ADDICTION AND SOCIAL ANXIETY IN EMERGING ADULTHOOD

ABSTRACT

Objective: The aim of this study was to investigate the relationship between cyberbullying, cybervictimization, internet addiction and social anxiety among individuals in the emerging adulthood.

Methods: The sample of this study was consisted of 420 individuals with 307 female and 113 male between the age of 18-29. Sociodemographic Information Form, The Second Revision of the Revised Cyber Bullying Inventory, Liebowitz Social Anxiety Scale, Young's Internet Addiction Test-Short Form were given to all participants online. Obtained data were analyzed by using SPSS 22.

Results: According to the study findings, social anxiety is positively associated with internet addiction and cybervictimization. Additionally, social anxiety predicts cybervictimization with the mediating effect of internet addiction. While cyberbullying was found to be positively correlated with internet addiction and cybervictimization, no significant relationship was found between cyberbullying and social anxiety.

Conclusion: These findings indicate that as social anxiety score increased, the rate of being addicted to internet increased, too. Internet addiction, on the other hand, increased the likelihood of an individual being a victim of cyberbullying. Also, as cyberbullying increased, internet addiction increased.

Key words: Cyberbullying, Cybervictimization, Internet Addiction, Social Anxiety, Emerging Adulthood

BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYETİN İNTERNET BAĞIMLILIĞI VE SOSYAL ANKSİYETE İLE İLİŞKİSİ

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı, beliren yetişkinlik döneminde siber zorbalık, siber mağduriyet, internet bağımlılığı ve sosyal anksiyetenin ilişkisinin incelenmesidir.

Yöntem: Araştırmanın örneklemini 18-29 yaş arası, 307 kadın, 113 erkek olmak üzere 420 kişiden oluşmaktadır. Demografik Bilgi Formu, Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri-II, Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği ve Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu tüm katılımcılara çevrimiçi olarak dağıtılmıştır. Toplanan data SPSS 22 programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Bulgular: Araştırma sonuçlarına göre sosyal anksiyete, internet bağımlılığı ve siber mağduriyet ile pozitif yönde ilişkilidir. Ayrıca sosyal anksiyetenin internet bağımlılığının aracı etkisi ile siber mağduriyeti yordadığı bulunmuştur. Siber zorbalık, internet bağımlılığı ve siber mağduriyetle pozitif yönde ilişkili bulunurken sosyal anksiyete ile aralarında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Sonuç: Sosyal anksiyete puanı yüksek olan bireylerin internet bağımlılığı geliştirme oranı yükselmektedir. İnternet bağımlılığı ise bireyin siber zorbalığa maruz kalma ihtimalini artırmaktadır. Aynı zamanda siber zorbalık arttıkça internet bağımlılığı da artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siber Zorbalık, Siber Mağduriyet, İnternet Bağımlılığı, Sosyal Anksiyete, Beliren Yetişkinlik

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu süreçte emeğini esirgemedi bana rehberlik eden tez danışmanım Doç. Dr. Melis Seray Özden Yıldırım'a teşekkürlerimi sunarım.

Lisans ve yüksek lisans eğitimimde üzerimde emeği olan tüm öğretmenlerime teşekkür ederim.

Son olarak maddi manevi her türlü desteğiyle ömür boyu arkamda olup bana inanan ve beni bu günlere getiren annem Fatma İnan'a, hep yanımda olan kardeşlerim Yusuf Şamil Balcı ve Zeynep Şimal Balcı'ya, bu süreçte sabırla ve şefkatle beni motive eden hayat arkadaşım Berk Uçar'a teşekkür ederim.

Şeyma BALCI

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	i
ABSTRACT	ii
ÖZET.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
BÖLÜM 1.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Hipotezleri ve Soruları.....	3
BÖLÜM 2.....	5
2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR	5
2.1. Siber Zorbalık Tanımı ve Kapsamı.....	5
2.1.1. Siber Zorbalığın ve Siber Mağdurluğun Yaygınlığı.....	7
2.1.2. Siber Zorbalık ile İlgili Kuramlar	7
2.1.2.1. Sosyo-Ekolojik Kuram	8
2.1.2.2. Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Kuramı	8
2.1.2.3. Genel Gerginlik Kuramı	9
2.1.2.4. Çevrimiçi Disinhibisyon Etkisi	10
2.1.3. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyeti Artıran Risk Faktörleri.....	10
2.1.4. Siber Zorbalığın Bireyler Üzerindeki Olumsuz Etkileri.....	12
2.1.5. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile İlgili Araştırmalar	13
2.1.5.1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	13
2.1.5.2. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	15
2.2. Sosyal Anksiyete Bozukluğu ve Tanı Kriterleri.....	15

2.2.1.	Sosyal Anksiyete Bozukluğunu Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar	17
2.2.1.1.	Davranışçı Kuram	17
2.2.1.2.	Bilişsel Kuram	17
2.2.1.3.	Psikanalitik Kuram	18
2.2.2.	Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Epidemiyolojisi	18
2.2.3.	Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Etiyolojisi	19
2.2.4.	Sosyal Anksiyetenin Diğer Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi	20
2.2.5.	Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Tedavisi	22
2.3.	İnternet Bağımlılığı Tanımı ve Kapsamı	22
2.3.1.	İnternet Bağımlılığı ile İlgili Kuram ve Modeller	24
2.3.1.1.	Young Dört Kategori Kuramı	24
2.3.1.2.	Suler İnternet Bağımlılığı Kuramı	24
2.3.1.3.	Davis'in Bilişsel Davranışçı Modeli	25
2.3.2.	İnternet Bağımlılığının Yaygınlığı	26
2.3.3.	İnternet Bağımlılığının Kişiler Üzerindeki Olumsuz Sonuçları ...	26
2.3.4.	İnternet Bağımlılığı ile İlgili Araştırmalar	27
2.3.4.1.	Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	27
2.3.4.2.	Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	29
2.4.	Beliren Yetişkinlik Dönemi Tanımı ve Kapsamı	30
2.4.1.	Beliren Yetişkinlik Döneminin Özellikleri	31
2.4.2.	Beliren Yetişkinlik Döneminde İnternet Kullanımı	32
BÖLÜM 3	33
3.	YÖNTEM	33
3.1.	Araştırmanın Modeli	33
3.2.	Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	33
3.3.	Veri Toplama Araçları	33
3.3.2.	Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri-II	34
3.3.3.	Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği	34
3.3.4.	Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu	35
3.4.	İşlem	35
3.5.	Verilerin Analizi	35
BÖLÜM 4	37

4.	BULGULAR	37
4.1.	Araştırma Grubunu Tanımlayıcı Bulgular	37
4.2.	Regresyon Aracı Etki Analizi	45
BÖLÜM 5	49
5.	TARTIŞMA	49
5.1.	Demografik Değişkenler Açısından Araştırma Bulgularının Tartışılması	49
5.2.	Araştırma Bulguları Işığında Değişkenlerin İlişkisinin Tartışılması	52
5.3.	Sonuç ve Öneriler	55
KAYNAKÇA	58
EKLER	74
	EK A- DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU	74
	EK B - YENİLENMİŞ SİBER ZORBALIK ENVANTERİ-II	75
	EK C – LİEBOWITZ SOSYAL ANKSİYETE ÖLÇEĞİ	76
	EK D - YOUNG İNTERNET BAĞIMLILIĞI TESTİ KISA FORMU	78
ÖZGEÇMİŞ	79

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 4.1. Katılımcılara Yönelik Demografik Bulgular	38
Tablo 4.2. Ölçekleri Tanımlayıcı Bulgular	38
Tablo 4.3. Cinsiyete Göre Ölçeklerin İncelenmesi	39
Tablo 4.4. Eğitim Düzeyine Göre Ölçeklerin İncelenmesi	41
Tablo 4.5. Yaşa Göre Değişkenlerin İncelenmesi.....	42
Tablo 4.6. Algılanan Gelir Seviyesine Göre Değişkenlerin İncelenmesi	43
Tablo 4.7. Günlük İnternette Geçirilen Sürenin Değişkenler ile İlişkisinin İncelenmesi	43
Tablo 4.8. Araştırmada Kullanılan Ölçekler ve Alt Boyutlarının Korelasyon Analizi	45
Tablo 4.9. Sosyal Anksiyetenin Siber Mağduriyeti Yordayıcı Etkisinde İnternet Bağımlılığının Aracı Değişken Analizi.....	47

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1. Siber Zorbalık Aracı Etki Modeli	46
Şekil 4.2. Siber Mağduriyet Aracı Etki Modeli	47

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

TÜİK'in (2020) yaptığı son araştırmalara göre Türkiye'de internet kullanım oranı önceki yıla göre yaklaşık %3.7 oranında artış göstererek %79'a yükselmiştir. İnternetin giderek yaygınlaşması birçok alanda hayatımızı kolaylaştırır da zamanla bu durumun olumsuz sonuçları da ortaya çıkmıştır. İnternet bağımlılığı, siber zorbalık ve siber mağduriyet kavramları, internet kullanımının artmasıyla beraber hayatımıza giren kavramlardan bazılarıdır.

Çevrimiçi ortamda iletişim kurarken, fiziksel ortamda kurulan iletişimin aksine beden dili, jest ve mimikler gibi sözel olmayan mesajlar karşı tarafa iletilemez. Bu da bireylerin empati yapmasını zorlaştırarak siber zorbalık oranını artırmaktadır (Slonje, Smith ve Frisén, 2012). Smith ve arkadaşları (2008) siber zorbalığı, bir kişi ya da grup tarafından, kendisini kolayca savunamayacak bir mağdura karşı elektronik iletişim şekilleri kullanılarak, zaman içinde, tekrar tekrar gerçekleştirilen kasıtlı, saldırgan bir eylem olarak tanımlamıştır. Dünya genelinde siber zorbalığa maruz kalanlar ciddi psikolojik problemler yaşamakta hatta intihar etmektedir. Hackett (2017), 12-20 yaş aralığında on binin üzerinde katılımcıyla yürüttüğü araştırmada, katılımcıların %17'sinin siber zorbalığa maruz kaldığını ve bunların %41'inin sosyal anksiyete, %37'sinin depresyon, %14'ünün yeme bozuklukları geliştirdiğini, %25'inin kendine zarar verdiğini ve %26'sının ise intihar düşüncelerine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Kötüye kullanımı neticesinde bireyler üzerinde böyle ciddi etkileri olabilen bu kavramların daha detaylı araştırılması da teknolojinin yaygınlaşmasıyla birlikte gerekli hale gelmiştir.

Young (1996), internet bağımlılığının madde, alkol ya da kumar bağımlılıklarıyla benzerliklerini ortaya koymuş ve çevrimiçi aktiviteleri düşünmeden edememe, internet kullanımını bıraktığında huzursuz, depresif, sinirli hissetme, artan internet kullanımı nedeniyle ilişki, iş ya da eğitim hayatını riske atma gibi açılardan incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Literatürde internet bağımlılığı ile siber zorba ya da siber mağdur olmanın ilişkili olmadığını savunan çalışmalar olsa da (Özdemir ve Akar, 2011) bu kavramların ilişkili olduğu sonucuna ulaşan birçok çalışma mevcuttur (Erdur-Baker, 2010; Ybarra ve Mitchell, 2004; Nartgün ve Cicioğlu, 2015). Lin ve arkadaşları (2020) ise 1854 ortaokul ve lise öğrencisiyle Çin’de yürüttükleri araştırma sonucunda siber mağdurların zaman içerisinde internet bağımlılığı geliştirdiğini ve bunun sonucu olarak fiziksel ve psikolojik sağlığının bozulduğunu bildirmiştir. Ko, Yen, Chen, Yeh ve Yen (2009) 2293 lise öğrencisinin katılımıyla yürüttükleri iki yıllık prospektif araştırmada, sosyal anksiyetesi yüksek olan kızların internet bağımlılığı geliştirme oranlarının yüksek olduğunu belirtmiş ve bu durumu sosyal anksiyetesi yüksek olan kızların yüz yüze etkileşimden kaynaklanan stresten kaçınmak için internet kullanımının sağlayacağı sosyal destekten faydalanmasına ve gerçek dünyadaki problemlerini çözemedikçe zamanla internet bağımlısı olma riskinin artmasına bağlamıştır. Akboğa ve Gürkan (2019) da lise ve üniversite öğrencileriyle yürüttüğü çalışmada internet bağımlılığı düzeyi ile sosyal anksiyete düzeyinin pozitif yönde ilişkili olduğunu öne sürmüştür. Buna göre internet bağımlılığı arttıkça sosyal anksiyete de artmaktadır.

Siber zorbalık, akran zorbalığının yeni bir versiyonu olarak görülmektedir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007). Araştırmalar, akran zorbalığı ile siber zorbalığın anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Coelho ve Romão, 2018). Bu doğrultuda, bireyin başkaları tarafından değerlendirileceği durumlarda aşağılanma, rezil olma korkusu duyma, utanma, böyle durumlarda kendini eleştirme eğiliminde olma, çarpıntı, terleme, titreme gibi fiziksel belirtiler gösterme durumu olarak tanımlanan (Dilbaz, 2000) sosyal anksiyetenin akran zorbalığı ve mağdurluğu ile ilişkisini inceleyen birçok çalışma bulunmasına rağmen nispeten yeni kavramlar olan siber zorbalık ve siber mağdurluk ile ilişkisini araştıran çalışmalar görece sınırlı kalmıştır.

Siegel, La Greca ve Harrison (2009), akran zorbalığına maruz kalmanın, sosyal anksiyetenin hem yordayıcısı hem de bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Buna göre sosyal anksiyetesi olan bireylerin akran zorbalığına uğrama ihtimali yükselirken,

zorbalık sonucunda da sosyal anksiyete artmaktadır. Siber mağdurluğun da sosyal anksiyete ile ilişkili olduğu, hatta siber zorbalının, kurbanlarını sosyal anksiyetesi yüksek olan ve kendisini savunmak, yardım istemek için başkalarıyla iletişim kurmakta zorlanacak güvensiz bireylerden seçtiği savunulmaktadır (Dempsey, Sulkowski, Nichols ve Storch, 2009). Navarro, Serna, Martínez ve Ruiz-Oliva (2013) ise sosyal becerileri düşük bireylerin arkadaş edinmek için çevrimiçi ortamları kullandığını ve bunun sonucunda daha çok siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmiştir.

2013 yılında yayımlanan bir rapora göre internet kullanım oranı en yüksek olan yaş aralığı 18-29 yaş arası olup %83'lük bir orana sahiptir (Duggan ve Brenner, 2013). Bu nedenle beliren yetişkinlik (emerging adulthood) olarak adlandırılan (Arnett, 2000) bu yaş aralığının örneklem olarak kullanıldığı bu çalışmada, sosyal anksiyetenin ve internet bağımlılığının siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkileri araştırılmıştır. Sosyal anksiyetesi olan bireylerin fiziksel ortamlarda ilişki kurmakta zorlanmaları sebebiyle çevrimiçi ortamlara yönelmeleri, bunun sonucunda internet bağımlılığı geliştirmeleri ve internette geçirilen zamanın artmasıyla siber zorba ya da siber mağdur olma ihtimallerinin artması beklenmektedir. Literatürde bu yaş aralığını örneklem olarak kullanan ve bu değişkenleri bir arada değerlendiren bir çalışma olmaması nedeniyle söz konusu araştırma önem kazanmaktadır ve araştırmanın literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

1.1. Araştırmanın Hipotezleri ve Soruları

Kuramsal çerçeve ve literatür doğrultusunda bu çalışmada sosyal anksiyetenin ve internet bağımlılığının siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkilerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmada desteklenmesi hedeflenen hipotezler şu şekildedir:

H₁: İnternet bağımlılığı değişkeninin aracı etkisiyle, sosyal anksiyete toplam puanı siber zorbalığı pozitif yönde yordamaktadır.

H₂: İnternet bağımlılığı değişkeninin aracı etkisiyle, sosyal anksiyete toplam puanı siber mağduriyeti pozitif yönde yordamaktadır.

Araştırma soruları ise şu şekildedir:

1. Siber zorbalık, siber mağduriyet, internet bağımlılığı ve sosyal anksiyete toplam puanı cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?

2. Siber zorbalık, siber mağduriyet, internet bağımlılığı ve sosyal anksiyete toplam puanı eğitim seviyesine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Siber zorbalık, siber mağduriyet, internet bağımlılığı ve sosyal anksiyete toplam puanı ile yaş arasında bir ilişki var mıdır?
4. Siber zorbalık, siber mağduriyet, internet bağımlılığı ve sosyal anksiyete toplam puanı algılanan gelir seviyesine göre farklılaşmakta mıdır?

BÖLÜM 2

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

2.1. Siber Zorbalık Tanımı ve Kapsamı

Zorbalık kavramı Olweus (1994) tarafından, kendini savunmakta güçlük çekecek birinin, bir kişi veya bir grubun olumsuz davranışlarına zaman içinde, defalarca maruz kalması olarak tanımlanmış; olumsuz davranış ise kasıtlı olarak başkasını yaralamak, rahatsız etmek ya da bunlara teşebbüs etmek olarak açıklanmıştır. Zorbalık davranışı üç kategoride ele alınmaktadır. Fiziksel zorbalık; tokat atmak, tekmelemek, vurmak gibi fiziksel müdahalelerdir. Sözel zorbalık; alay etmek, kişi hakkında dedikodu üretmek, tehdit etmek gibi sözlü davranışlardır. Duygusal zorbalık ise bir topluluktan dışlamak, yalnızlaştırmak olarak örneklendirilmiştir (Çankaya, 2011). Zorbalık tanımı incelendiğinde üç kriter dikkat çekmektedir: kasten zarar verme davranışı, zaman içinde tekrar tekrar gerçekleşmesi ve güç dengesizliği (Olweus, 1994). Geleneksel zorbalık, fiziksel bir ortamda gerçekleşirken siber zorbalık, akran zorbalığının internet ortamında gerçekleştirilen bir türü olarak görülmektedir (Erdur-Baker, 2013).

Teknolojinin gelişim sürecine göz atıldığında, internetin evlerde kullanımı yaygınlaşmaya başladığı zaman erişim yalnızca bilgisayarlar üzerinden gerçekleştirilebiliyordu ve bunun sonucu olarak evdeki her bir bireyin internet kullanım süresi nispeten daha kısıtlı ve gözetim altındaydı. Günümüzde ise akıllı telefonlar, tabletler, dizüstü bilgisayarlar aracılığıyla internete erişim sağlanabiliyor ve her an elimizin altında olan bu cihazların kullanım süresini kontrol altında tutmak ve özellikle ebeveynler açısından erişim sağlanan ortamları denetlemek çok daha güç hale geldi. Bu gelişmelerin hayatımızı kolaylaştıran yanlarının yanı sıra internet

bağımlılığı ve siber zorbalık gibi negatif sonuçları da ortaya çıktı. Literatürde siber zorbalığın ilk tanımlarına bakıldığında Patchin ve Hinduja (2006) siber zorbalığı elektronik metin aracılığıyla kasıtlı ve tekrarlanan zarar verme olarak tanımlamıştır. Teknolojinin geldiği nokta düşünüldüğünde bu tanımın eksik kaldığı gözlemlenebilir. Günümüzde yalnızca yazılı metin aracılığıyla değil, kolaylıkla kaydedilip anında çevrimiçi ortamlarda paylaşılacak şekilde fotoğraflar, videolar, ses kayıtları da kötüye kullanılabilir. Bu eksiklik fark edilerek 2010 yılında bu tanım, başkalarını taciz etmek, gözünü korkutmak, tehdit etmek veya başka türde zarar vermek için teknolojinin kullanılması olarak düzeltilmiştir (Patchin ve Hinduja, 2010). Son olarak 2015 yılında Patchin ve Hinduja, bilgisayarlar, cep telefonları ve diğer elektronik aletler yoluyla kasıtlı ve tekrarlanan zarar verme davranışı olarak siber zorbalık tanımını güncelleştirir (Patchin ve Hinduja, 2015). Kowalski, Giumetti, Schroeder ve Lattanner (2014) ise siber zorbalığı, kendini kolayca savunamayacak bir kişiye karşı elektronik ortamda (e-posta, bloglar, kısa mesajlar) kasıtlı olarak ve tekrar tekrar gerçekleştirilen saldırganlık olarak tanımlanmıştır. Bu davranışları gerçekleştirenler “siber zorba”, bunlara maruz kalanlar ise “siber mağdur” olarak adlandırılmaktadır (Aktürk, 2015).

Geleneksel zorbalık ve siber zorbalık tanımları karşılaştırıldığında üç kriterin farklı görünümlemlerle her ikisinde de ortak olduğu dikkat çekmektedir. İlk kriter olan kasıtlı olarak zarar verme davranışı ele alındığında, davranış eğer zarar verme niyetiyle gerçekleşmiyorsa siber zorbalık olarak değerlendirilmemektedir. İkinci kriter, zaman içinde davranışın tekrar tekrar gerçekleşmesi siber zorbalık için uygunsuz video, fotoğraf ya da içeriğin tekrarlanan bir şekilde paylaşılması değil, paylaşılan içeriğin siber mağdur ya da diğer izleyiciler tarafından tekrar tekrar seyredilebilir olması ve mağdurun her seferinde aynı olumsuzlukları tekrar hissetmesiyle açıklanmıştır. Üçüncü kriter ise güç dengesizliğidir. Siber zorbalıktaki güç dengesizliği, zorbanın kimliğini gizli tutabilmesi ve mağdura kendini dilediği gibi tanıtarak yanlış yönlendirebilmesinin yanı sıra internet ortamında yayılan bilginin çok geniş kitlelere ulaşabilmesi ve durdurulabilir olmaması olarak açıklanmıştır (Erdur-Baker, 2013).

Siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan farkı, internet aracılığıyla gerçekleştiriliyor olmasıdır ve bazı örnekleri şunlar olabilir: çevrimiçi ortamda küçük düşürücü, tehdit ya da taciz edici, alaycı içerikler paylaşmak, gizlice çekilen fotoğraflarını paylaşmak, hakkında dedikodu çıkarmak (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007).

2.1.1. Siber Zorbalığın ve Siber Mağdurluğun Yaygınlığı

2015 yılında Türkiye’de internet kullanım oranı %54.8 olarak açıklanmışken (TÜİK, 2015) bu oran 5 yıl içinde %79’a yükselmiştir (TÜİK, 2020). İstatistikler, internet kullanımının 5 yıl içinde yaklaşık olarak %24 oranında arttığını gösterirken, internetin hayatımızda ne kadar hızlı yayıldığı fark edilmektedir. İnternetin kötüye kullanımını da aynı hızda yayılmaktadır.

Siber zorbalık, tüm dünyada olumsuz sonuçları gözlemlenen ve araştırmalara konu olan bir problem haline gelmiştir. Ülkemizde bu konuda yapılan araştırmalara bakıldığında, Dilmaç ve Aydoğan (2010) 346 öğrenciyle yaptığı araştırmada siber zorbalık oranını %25.7, siber mağdurluk oranını ise %42.4 olarak bulurken, Yılmaz (2011) 756 katılımcısının %17.9’unun siber zorbalığa maruz kaldığını, %6.4’ünün ise siber zorbalık yaptığını belirtmiştir.

Kanada’da 177 kişinin katılımı ile yürüttüğü araştırmada Li (2007), siber zorbalık oranını %14.5, siber mağdurluk oranını ise %24.9 olarak açıklamışken, Amerika’da 1963 kişinin katılımı ile yaptıkları araştırmada Hinduja ve Patchin (2010), siber zorbalık oranının %21.8, siber mağdurluk oranının %29.4 olarak hesaplandığını bildirmiştir. 2010 yılında Tayvan’da 545 katılımcıyla yürütülen bir araştırmada ise siber zorbalık oranı %20.4 iken siber mağdurluk oranı %34.9 bulunmuştur (Huang ve Chou, 2010). İngiltere’de yapılan bir çalışmada ise bu oranlar 220 kişilik bir örnekleme siber zorbalık %5, siber mağdurluk %20.5 olarak rapor edilmiştir (Monks ve Smith, 2006).

Araştırma sonuçlarına bakıldığında siber mağduriyet oranlarının siber zorbalık oranlarından daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Bu durum, siber zorbalının davranışlarını itiraf etmekten kaçınmasından olabileceği gibi, birden fazla kişiye zorbalık yapabilmeleriyle de açıklanabilir. Aynı zamanda siber zorba ve siber mağdur olmak arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Siber zorbalar bir yandan da siber mağdur olabilmektedir (Erdur-Baker, 2010). Bu bilgiler göz önüne alındığında aradaki fark anlaşılır hale gelmektedir.

2.1.2. Siber Zorbalık ile İlgili Kuramlar

Siber zorbalık davranışını anlamak ve önüne geçebilmek için araştırmacılar tarafından bazı teoriler öne sürülmüştür. Bu bölümde siber zorbalık hakkında geliştirilen teoriler ele alınacaktır.

2.1.2.1. Sosyo-Ekolojik Kuram

Bronfenbrenner'in Sosyo-Ekolojik Gelişim Kuramı'na göre insan davranışı üzerinde etkili olan bazı sistemler mevcuttur. Aile ve arkadaşlar gibi yakın çevreyle ilişkiler mikrosistem olarak adlandırılmıştır. Aile ve okul ortamı gibi mikrosistemlerin birbiriyle etkileşimi ise mezosistemi oluşturur. Bu ortamların birbiriyle etkileşimi çocuğun gelişimini de etkilemektedir. Daha uzak sistemler ise ekzosistem olarak sınıflandırılmıştır ve çocuğun direkt temas içinde olmadığı ancak, ebeveynin işyeri gibi, mikrosistemlerin ilişkide olduğu ortamları kapsar. Makrosistem, içinde bulunulan toplumun kültürü, gelenekleri, yasaları gibi daha geniş çaplı bir sistemdir. Kronosistem ise içinde bulunulan çağın etkilerini ifade etmekte kullanılmıştır. Bulduğumuz çağda teknoloji ve internet, kronosistem içinde sayılabilir. Tüm bu sistemler birbirinden etkilenmektedir ve çocuğun gelişimi üzerinde de etkiye sahiptirler (Bronfenbrenner, 1977). Sistemlerin her birisindeki koruyucu ve risk faktörlerinin bireyin zorbalık yapma olasılığı üzerinde etkisi vardır (Espelage, 2014). Cross ve arkadaşları (2015) bu faktörleri siber zorbalık açısından değerlendirmiştir. Bu çalışmada mikrosistemler ile internet ortamının artan etkileşimi vurgulanmış ve çocuk üzerindeki etkisine dikkat çekilmiştir. Mikrosistem bağlamında ele alınan yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik seviye, empati düzeyi, problem çözme becerileri, zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma gibi bireysel değişkenlerin siber zorba olmakla ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Aynı zamanda ebeveynlerin çocuğun internet kullanımını kontrol altında tutması, teknoloji bilgisi, aile içi ilişkiler, ebeveyn tutumları, akran ilişkileri, okul ortamı da mikrosistem düzeyinde siber zorbalığın yordayıcıları olarak ele alınmış ve Siber Dostu Okullar (Cyber Friendly Schools) isimli proje kapsamında yürüttükleri üç yıl süren boylamsal çalışma neticesinde hangi seviyedeki müdahalenin etkili olduğu belirlenemese de müdahalelerin siber zorbalık davranışının azalmasına katkı sağladığı bulunmuştur.

2.1.2.2. Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Kuramı

Barlett (2017), siber zorbalığa uyarlanan teoriler bulunduğunu ancak direkt siber zorbalığa yönelik geliştirilen bir teori bulunmadığını belirterek Barlett ve Gentile Siber Zorbalık Kuramı'nı ortaya koymuştur. Diğer modellerin, geleneksel zorbalık ile siber zorbalığın benzerliklerinden ortaya çıkararak siber zorbalığa uyarlandığını, ancak asıl ele alınması gerekenin ikisinin farklılıkları olduğunu vurgulayarak çevrimiçi ortama özgü bir model geliştirmiştir.

Bu kuram, öğrenmeye dayalı bir kuramdır ve bir uyarana ilgili her bir deneyimin birer öğrenme denemesi olduğunu savunur. Birey, siber zorbalık yaptığında kimliğinin gizli olması, fiziksel gücün internet ortamında bir anlam ifade etmemesi, davranışının mağdur üzerindeki olumsuz etkilerini direkt görememesi ve kimliği belirlenip yetkililer tarafından cezalandırılmaması gibi sonuçları öğrenmiş olur. Bu öğrenme neticesinde davranışı içselleştirir ve tekrarlamaya eğilimli olur. Davranışın her tekrarı bir öğrenme deneyimidir ve bir süre sonra otomatik davranış haline gelir. Aynı zamanda siber zorbalığa karşı olumlu tutumun da siber zorbalığı doğrudan yordadığı savunulmaktadır (Barlett ve Gentile, 2012).

2.1.2.3. Genel Gerginlik Kuramı

Genel Gerginlik Kuramı'na göre üç temel gerginlik sebebi vardır. Bunlardan birincisi, bireyin önem verdiği amaçlarına ulaşmasının engellenmesidir. Hedeflenen ve hak edildiğine inanılan bir başarıya ulaşmanın engellenmesi kişide bir gerginliğe sebep olacaktır. İkincisi, bireyin sahip olduğu ve onun için önemli olan bir uyarının ortadan kaldırılması ya da bununla tehdit edilmesidir. Ebeveyn ya da sevilen birinin kaybı, okuldan alınıp istenmeyen bir okula gönderilmek, kişiye keyif veren bir aktivitenin engellenmesi ya da bunlarla tehdit edilmek buna örnek olarak gösterilebilir. Üçüncüsü ise istenmeyen bir uyarana maruz bırakmak ya da bununla tehdit etmektir (Agnew, 1992). Bu durumların her biri birey için olumsuz duygulara sonuçlanır. Deneyimlenen olumsuz duygulardan en yaygını ve Genel Gerginlik Kuramı için en kritik olanı öfkedir. Çünkü öfke, intikam isteği uyandırıp kişiyi harekete geçirirken, kişi öfkesinden dolayı başkalarının saldırganlığına hak vereceğine inanır (Agnew, 1992). Ortega, Elipe, Mora-Merchán, Calmaestra ve Vega (2009) çeşitli zorbalık türlerini inceledikleri çalışmalarında en sık ifade edilen duygunun öfke olduğu sonucuna ulaşmıştır. Hissedilen olumsuz duyguların etkisiyle saldırgan davranışlara yönelim oluşmuştur. Paez (2018) siber zorbalık davranışını Genel Gerginlik Kuramı

açısından incelediği çalışmasında, bahsi geçen üç temel gerginliği deneyimlemenin siber zorba ya da geleneksel zorba olma ihtimalini artırdığını doğrulamıştır. Farklı çalışmalar da göstermektedir ki, geleneksel zorbalığa ya da siber zorbalığa uğramak, akademik baskı, ebeveynle çatışmalı ilişkiler, maddi stres gibi gerginlikler öfke hissetmeye neden olmuş ve bu öfke de bireyi zorbalık davranışına yöneltmiştir (Jang, Song ve Kim, 2014; Lianos ve McGrath, 2018).

2.1.2.4. Çevrimiçi Disinhibisyon Etkisi

İnsanların yüz yüze ortamlarda birbirine söylemeyeceği şeyleri çevrimiçi ortamda söylemesi ve yüz yüze yapmayacağı davranışları çevrimiçi ortamda yapması çevrimiçi disinhibisyon etkisi olarak tanımlanmıştır. Bu etki iki yönde de gerçekleşebilir. İnsanlar normalde paylaşmayacakları kişisel bilgilerini, gizli duygu ve korkularını da çevrimiçi ortamlarda daha rahat paylaşmaya meyilli olmaktadır. Bu da iyi huylu disinhibisyon olarak adlandırılmıştır (Suler, 2004).

Suler (2004), çevrimiçi disinhibisyona sebep olan 6 faktör olduğunu dile getirmiştir. Çevrimiçi ortamda insanların karşısındaki kişinin kim olduğunu bilmemesi, onu görmemesi, iletişimin eşzamanlı olmaması, karşısındakinin mesajını okurken onu kafasında hayal ettiği gibi içselleştirmesi, yaşananların farklı bir boyutta gerçekleşmesi hissi, otorite ve statünün çevrimiçi ortamda etkisini kaybetmesi çevrimiçi disinhibisyona neden olan etmenlerdir. Wright (2018) çevrimiçi disinhibisyonun siber zorbalığa neden olduğunu savunmaktadır.

2.1.3. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyeti Artıran Risk Faktörleri

Siber zorbalık kavramı hayatımıza ve literatüre girdikten sonra araştırmacılar tarafından, daha iyi tanıyıp önüne geçebilmek amacıyla siber zorba ya da siber mağdur olma riskini artıran sebepler araştırılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, sosyodemografik özellikler, kişilik özellikleri, ebeveyn davranışları gibi kavramların siber zorbalıkla ilişkisi ele alınmıştır.

Cinsiyetin siber zorbalık ve siber mağdurluk ile ilişkisi konusunda literatürde farklı görüşler yer almaktadır. Ybarra ve Mitchell (2004) kız ve erkeklerin çevrimiçi olarak başkalarını taciz etme oranının eşit olduğunu bildirirken, Hinduja ve Patchin (2008) aralarında anlamlı bir ilişki olmadığını belirtmiştir. Erkeklerin siber zorba olma eğiliminin kızlardan yüksek olduğu, ancak siber mağduriyetin cinsiyete göre anlamlı

bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşan araştırmalar mevcutken (Li, 2006), erkeklerin siber zorba, kızların ise siber mağdur olma eğilimlerinin daha yüksek olduğunu bildiren çalışmalar da bulunmaktadır (Sourander vd., 2010). Diğer yandan kızların daha çok siber zorbalık yaptığını gösteren araştırmalar da vardır (Keith ve Martin, 2005). Cinsiyet değişkeni, siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilgili çalışmalarda en çok ele alınan değişkenler arasında olmasına rağmen araştırmacılar arasında bu konuda net bir sonuca varılamamıştır.

Algılanan gelir seviyesinin siber zorbalık ve siber mağdurluk ile ilişkisi de literatürde araştırılan konular arasındadır. Bazı çalışmalar, aralarında bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşırken (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007), Ybarra ve Mitchell (2004) iletişim araçlarına sahip olabilmenin gelir düzeyiyle ilişkili olduğu, dolayısıyla gelir seviyesi yüksek ailelerin çocuklarının siber zorba ya da siber mağdur olma ihtimallerinin daha yüksek olduğunu bildirmektedir. Ancak Eroğlu (2014), gelir seviyesi ile siber zorbalık ve siber mağduriyetin ilişkili bulunmadığını, bunun sebebinin ise iletişim teknolojisinin ucuzlaması ve yaygınlaşmasıyla herkesin erişebileceği bir hale gelmesi olabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle gelir seviyesinin günümüz şartlarında yordayıcı sayılamayacağını da çalışmasında dile getirmiştir. İletişim teknolojisinin herkes tarafından ulaşılabilir hale gelmesi diğer yandan internet bağımlılığını gündeme getirmiştir. İnternet temelli iletişim araçlarının kullanım sıklığı siber zorbalık ve siber mağduriyet için yordayıcı etkiye sahiptir. Yapılan araştırmalar, internet kullanım sıklığının artmasıyla siber zorba ve siber mağdur olma ihtimalinin arttığını ortaya koymaktadır (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Hinduja ve Patchin, 2008). Twyman, Saylor, Taylor ve Comeaux (2010) Amerika’da yaptıkları araştırmada, siber zorba ya da siber mağdur olmuş 52 çocuğu, ikisini de deneyimlememiş 52 kontrol grubu çocukla karşılaştırmıştır. Araştırma sonuçlarına göre siber zorba ve siber mağdurlar, kontrol grubuna göre internette daha fazla vakit geçirmektedir. Bu durum onları internette hedef haline getirmekte ya da başkalarının onlar için hedef olma ihtimalini artırmaktadır.

Siber zorbalığa maruz kalmak, siber zorba olma riskini artıran değişkenler arasındadır. 18-23 yaş aralığındaki katılımcılarla Türkiye’de yürüttükleri araştırma neticesinde Akbulut ve Erişti (2011), araştırmaya katılanlar arasında siber zorbalık yapanların %23’ünün daha önce siber zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Bauman (2010), 221 katılımcıyla Amerika’da yaptığı çalışmasında siber zorbalığın en güçlü yordayıcılarından birinin siber mağduriyet olduğunu bildirmiştir.

Steffgen, König, Pfetsch ve Melzer (2011) siber zorbalının diğer gruplara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha az empati gösterebildiği sonucunu paylaşmıştır. Topcu ve Erdur-Baker (2012) ise erkeklerin empati eğilimleri daha düşük olduğu için kızlara göre daha çok siber zorbalık yaptıklarını savunmaktadır. Bu sonuçlar, literatürdeki diğer çalışmalarla da uyumludur (Brewer ve Kerlake, 2015; Peker, Eroğlu ve Çitemel, 2012). Siber zorbalığı geleneksel akran zorbalığından farklı kılan bir faktör de internet ortamında kimliğin gizlenebilmesi yani anonimliklerdir. Mağdurla yüz yüze iletişim kurmadığı için siber zorbalının empati yapma ihtimalinin de düştüğü belirtilmiştir (Sourander vd., 2010). Aynı zamanda sosyal becerileri düşük, kişilerarası ilişkileri zayıf bireylerin de siber mağdur olma ihtimallerinin arttığı dile getirilmiştir (Navarro, Yubero, Larrañaga ve Martínez, 2012). Guo (2016), düşmanlık, narsisizm, fobik anksiyete ve dürtüsellik ile örneklendirdiği antisosyal örüntülerin hem siber zorbalık ile hem siber mağduriyet ile ilişkili bulunduğunu belirtmiştir.

Araştırmacılar, ebeveynleri tarafından çevrimiçi hareketleri daha az denetlenen bireylerin siber zorba olma ihtimalinin arttığını ve bu bireylerin ebeveynleriyle zayıf duygusal bağları olduğunu bildirmiştir (Ybarra ve Mitchell, 2004a). Benzer şekilde ebeveynler tarafından çevrimiçi hareketlerin izlenmesinin siber mağduriyet oranını azalttığı savunulmaktadır (Ybarra ve Mitchell, 2004). Ebeveyn desteğinin yüksek olmasının da siber zorba ya da siber mağdur olma ihtimalini düşürdüğü dile getirilmiştir (Wang, Iannotti ve Nansel, 2009).

2.1.4. Siber Zorbalığın Bireyler Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Siber zorbalık davranışı, yüz yüze gerçekleşmemesine ve hatta bazen gerçekleştiren kişinin kim olduğu mağdur tarafından bilinmemesine rağmen zorbalığa maruz kalan kişi açısından yıkıcı etkilere sahiptir. Rivituso (2014), siber zorbalığa maruz kalanların, bu istismarın uzun vadeli sonuçlarını kestirememeleri ve istismarı durduramamaları sebebiyle yoğun stres yaşadıklarını belirtmiştir. Siber mağdurlarda akademik problemler ve okula devam etmenin azalması, özgüven ve özsaygı kaybı, kişilerarası ilişkilerde problemler, yoğun kaygı ve stres, kendine zarar verme ve intihar düşünceleri rapor edilmiştir (Price ve Dalglish, 2010; Burgess-Proctor, Patchin, ve Hinduja 2009; Beran ve Li 2005).

Schneider, O'donnell, Stueve ve Coulter (2012) siber mağduriyetin depresif belirtilerle, kendine zarar verme davranışıyla ve intihar düşünceleriyle ilişkili

bulduğunu bildirmiştir. Bu bulgular, yapılan diğer araştırmalarla da desteklenmektedir. Kaltiala-Heino, Rimpelä, Rantanen, ve Rimpelä (2000) Finlandiya'nın farklı bölgelerindeki okullarda her yıl düzenli olarak topladıkları verileri analiz ettikleri araştırmalarında siber mağduriyetin depresyon, anksiyete ve psikosomatik semptomlarla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Nefes darlığı, çarpıntı, karın ağrısı, sırt ağrısı gibi bedensel semptomlarla ortaya çıkan somatizasyon, siber mağduriyetle ilişkili bulunmuşken (Patchin ve Hinduja, 2006; Ybarra ve Mitchell, 2004a); Horzum ve Ayas (2014) somatizasyonun hem siber zorbalıkla hem de siber mağduriyetle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

18-25 yaş arası 265 kadın katılımcıyla yürüttükleri araştırmada Selkie, Kota, Chan ve Moreno (2015), siber zorbalının depresyon deneyimleme olasılığının siber zorba olmayanlara oranla 4 kat fazla olduğunu, siber mağdurlar için ise bu oranın daha yüksek olduğunu bildirmiştir. Aynı zamanda siber zorbalının, siber zorba olmayanlara kıyasla alkol kötüye kullanımına daha meyilli olduğu sonucunu da paylaşmıştır.

Siber zorbalığa maruz kalmak, sosyal ilişkileri de etkilemektedir. Crosslin ve Crosslin (2014) siber mağdurların insanlara güvenemedikleri için yeni arkadaş edinmekte zorlandığını dile getirmiştir. Akbıyık ve Kestel (2016), yürüttükleri nitel araştırmada siber zorbalığa uğrayan ortaokul öğrencilerinin bu durumu korku, utanç ve cezalandırılma endişesi nedeniyle aileleriyle paylaşamadıklarını, bu gerginliğin de aileleriyle ilişkilerini bozduğunu, aynı zamanda akademik başarılarının düştüğünü ve motivasyonlarının azaldığını bildirmiştir.

2.1.5. Siber Zorbalık ve Siber Mağduriyet ile İlgili Araştırmalar

Bu başlık altında siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilgili ülkemizde ve yurt dışında yapılan araştırmalar incelenecektir.

2.1.5.1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Ybarra ve Mitchell (2004a), 10-17 yaş arası 1498 katılımcıyla yaptıkları araştırma sonucunda katılımcıların %12'sinin siber zorba, %4'ünün siber mağdur ve %3'ünün ise hem siber zorba hem de siber mağdur olduğunu bildirmiştir. Siber

zorbalık yapan bireylerin %84'ü mağduru kişisel olarak tanıdıklarını ifade etse de; siber mağdurların ancak %31'i zorbayı tanıdığını bildirmiştir. Araştırmaya katılanların %30'u ise günlük üç saat ya da daha fazla internette vakit geçirdiklerini ifade etmiştir.

Hoff ve Mitchell (2009), 351 üniversite öğrencisiyle yürüttükleri araştırmada katılımcıların %56.1'i siber zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir. Bunlardan %72.1'i kadın, %27.9'u erkektir. Katılımcılar, romantik ilişkinin sonlanması ve reddedilme, kıskançlık, tahammülsüzlük ya da cepheleşmek gibi durumlarda siber zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerden %65.3'ünün siber zorbalığın kendiliğinden duracağına inandığı, %35.9'unun durumu aileleri ile paylaştığı, %16.7'sinin okul personeline bildirdiği raporlanmıştır.

Monks, Robinson ve Worlidge (2012), 7-11 yaş arası 220 katılımcıyla yürüttükleri araştırmada katılımcıların %20.5'inin siber mağdur, %5'inin siber zorba olarak bulunduğunu bildirmiştir. Araştırmada geleneksel zorbalığa maruz kalanların siber mağdur olma ihtimali, maruz kalmayanlara göre üç kat fazla bulunmuştur. Geleneksel zorbalık yapanların ise siber zorba olma ihtimallerinin, geleneksel zorbalık yapmayanlara göre yedi kat fazla olduğu bildirilmiştir.

Kanada'da 4940 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırmada siber zorbalığa maruz kalmanın psikolojik sağlık, intihar düşünceleri ve madde kullanımıyla ilişkisindeki cinsiyet farklılıkları incelenmiştir (Kim, Kimber, Boyle ve Georgiades, 2019). Kadınların siber zorbalığa maruz kalma oranının erkeklere göre daha yüksek bulunduğu araştırmada, kadınların siber mağduriyet yaşadıkça intihar düşünceleri, suçluluk ve stres deneyimleme ihtimalinin arttığı, ancak erkekler için böyle bir sonuç bulunamadığı paylaşılmıştır. Benzer şekilde siber zorbalığa maruz kalmakla madde kullanımı arasındaki ilişki de kadınlar için anlamlı bulunurken erkek katılımcılar için böyle bir ilişkiden söz edilememiştir.

Amerika'da yaptıkları araştırmada Wang ve arkadaşları (2009), düşük ebeveyn desteğine sahip katılımcıların siber zorba ve siber mağdur olma oranlarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğunu bildirmiştir. Bu çalışmada aynı zamanda fiziksel, sözel ve ilişkisel zorbalıkta daha fazla arkadaşına sahip olmanın geleneksel zorba olma ihtimalini artırıp mağdur olma ihtimalini azalttığı ortaya konarken siber zorbalık için böyle bir etki bulunamamıştır.

Zhang, Huebner ve Tian (2020) yürüttükleri boylamsal çalışmada nevroitik kişilik özelliğinin ve depresyonun hem siber zorbalığı hem de siber mağduriyeti yordadığını, depresyonun bu modelde aracı rolü olduğunu ortaya koymuştur. Bir diğer

boylamsal çalışmada sosyal anksiyetenin siber mağduriyet için bir sonuç olmaktan ziyade yordayıcı rolü olduğu ancak siber zorbalık için böyle bir etkinin söz konusu olmadığı belirtilmiştir (Pabian ve Vandebosch, 2016). Bu çalışmada aynı zamanda siber zorbalığa maruz kalanların altı aylık bir süre içinde siber zorbalığa eğilimli olduğu da ortaya konmuştur. 18-25 yaş arası kadınlarla yapılan araştırmada ise siber zorbalık ve siber mağduriyetin depresyon ve problemlili alkol kullanımı ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Selkie vd., 2015).

2.1.5.2. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Eroğlu, Aktepe, Akbaba, Işık ve Özkorumak (2015), ebeveynleri tarafından aşırı internet kullanımı sebebiyle psikiyatri bölümüne getirilen ergenlerden 80'i risk gurubunda, 80'i risk gurubunda olmayacak şekilde 160 katılımcı seçilmiştir. İnternet bağımlılığı risk gurubunda olan ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının, risk gurubunda olmayanlara göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda siber zorbalık ve siber mağduriyetin, internet kafeye gitme sıklığı ve ergenin annesinin internet becerilerine ilişkin algısı ile ilişkili olduğu bulgulanmıştır.

Eroğlu ve Güler (2015), Sakarya Üniversitesi'nde öğrenim gören 505 üniversite öğrencisiyle yürüttükleri araştırmada akademik yeterlik, rekabet ve onay alma olarak değerlendirilen dışsal öz-değerin ve riskli internet davranışlarının siber zorbalığı ve siber mağduriyeti pozitif yönde yordadığını, erdem ve aile desteği olarak değerlendirilen içsel öz-değerin ise siber zorbalığı ve siber mağduriyeti negatif yönde yordadığını ortaya koymuştur.

Akbaba ve Eroğlu (2013), 231 öğrenciyle yürüttükleri araştırmada ebeveynlerin eğitim seviyesi düştükçe çocuğun siber zorbalık yapma oranının arttığı, ebeveynin internet kullanma becerisine ilişkin algı arttıkça siber zorbalığa maruz kalma oranının azaldığı ve ebeveyn denetiminin artmasıyla siber zorbalık davranışının azaldığı sonuçları paylaşmıştır.

Ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde; siber zorbalık ile empati arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu (Kağan ve Ciminli, 2016), aileden alınan desteğin siber mağduriyeti negatif yönde yordadığı (Eroğlu ve Peker, 2011), öfkenin siber zorbalık ile ilişkili olduğu (İçellioglu ve Özden, 2014) sonuçları bildirilmiştir.

2.2. Sosyal Anksiyete Bozukluğu ve Tanı Kriterleri

Anksiyete yaşamın adaptif bir duygusu olarak değerlendirilmektedir. Bu duygu bireyi sosyal etkileşimlere karşı uyarmakta, dikkatini artırmakta, istemediği sosyal davranışlarını engellemekte ve performansını sosyal duruma hazır hale getirmesinde kendisini motive etmektedir (Haverkamp, 2017). Bu nedenle baş edilecek düzeyde kalması durumunda anksiyete, günlük yaşama yardımcı bir durumdur. Fakat sosyal anksiyete, rahatsızlık verici bir durum olarak bireyi yaşamına devam etme ve hedeflerine ulaşma konusunda olumsuz etkilemektedir (Goodman, Kashdan, Stikma ve Blalock, 2019).

Sosyal anksiyete, bireyin başkaları tarafından değerlendirileceği durumlarda aşağılanma, rezil olma korkusu duyma, utanma, böyle durumlarda kendini eleştirme eğiliminde olma, çarpıntı, terleme, titreme gibi fiziksel belirtiler gösterme durumu olarak tanımlanmıştır (Dilbaz, 2000). Bu nedenle sosyal anksiyete bozukluğu olan kişiler performans gerektiren durumlarda veya sosyal ortamlarda olumsuz şekilde değerlendirilip aşağılanacaklarını düşündükleri için aşırı korku duymaktadırlar (Dilbaz, 1997). Başka bir tanımlamada sosyal anksiyete, bireyin başkaları tarafından olumsuz değerlendirileceği veya utanç duyacağı bir şey yapabileceğine yönelik durumlardan ötürü hissettiği aşırı korku olarak tanımlanmaktadır (Townsend, 2016). Sosyal anksiyete ilk olarak 1966 yılında Gelder ve Marcus tarafından tanımlansa da ayrı bir klinik antite olarak DSM III'te yer alabilmiştir (APA, 1980). Burada tanı için gereken temel özellikler bireyin başkaları tarafından değerlendirileceği farklı durumlardan ötürü sürekli aşağılanma, utanç duyma veya rezil olma şeklinde davranacağından korkması olarak tanımlanmıştır. Bireyin yaşadığı bu korku titreme, terleme, çarpıntı ve kızarma gibi fiziksel belirtileri ortaya çıkarmaktadır (Dilbaz, 2000).

DSM V'e göre sosyal anksiyetenin tanı kriterleri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır (APA, 2013):

- Bireyin başkaları tarafından değerlendirileceğini bir ya da daha fazla toplumsal durum karşısında belirgin bir kaygı ve korku duyması. Örneğin tanımadığı bir kişiyle karşılaşma, karşılıklı konuşma, yemek yeme veya başkaları karşısında bir sunum yapma gibi.
- Bireyin olumsuz değerlendireceği bir şey yapmaktan veya kaygı duyduğunu hissettirmekten korkması,
- Toplumsal durumların neredeyse sürekli kaygı ve korkuya yol açması,

- Bireyin toplumsal durumlardan kaçınması veya yoğun bir kaygı ve korku ile bunlara katlanması,
- Bireyin hissettiği kaygı veya korkunun kültürel ve toplumsal bağlantıdan orantısız olması,
- Bireyin hissettiği kaygı, korku veya kaçınma durumunun sürekliliğinin en az altı ay sürmesi,
- Kaygı, korku veya kaçınma durumunun bireyin işlevselliğinde düşmeye yol açması,
- Kaygı, korku ve kaçınma durumunun bir ilaç veya maddenin fizyolojik etkisi ile ilişkilendirilmemesi.

2.2.1. Sosyal Anksiyete Bozukluğunu Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar

Bu bölümde, psikolojik kuramların sosyal anksiyete bozukluğunu nasıl ele aldığı ve açıkladığı incelenecektir.

2.2.1.1. Davranışçı Kuram

Davranışçı yaklaşımda sosyal anksiyete davranışı tıpkı diğer davranışlar gibi öğrenilmiş bir davranış olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımda öğrenme üç farklı şekilde ele alınmaktadır. Bunlar; doğrudan koşullanma yoluyla öğrenme, bilgi aktarma yoluyla öğrenme ve gözlemsel öğrenmedir. Doğrudan koşullanma yoluyla öğrenmede sosyal fobisi olan bireyin daha önceden kötü bir deneyim yaşadığı ve bu deneyime koşullandığı öne sürülmektedir. Araştırmalarda sosyal fobik bireylerin %50'sinin daha önce böyle bir deneyim yaşadığı ortaya konulmaktadır. Bilgi aktarımı yoluyla öğrenmede bireye sözel veya sözel olmayan bir yöntem ile sosyal ortamdaki negatif yönlerin aktarıldığı ve bu durumun bireyde korkuya yol açtığı belirtilmektedir. Üçüncü ve son öğrenme yöntemi olan gözlemsel öğrenmede ise bireyin sosyal bir ortamda başka bir kişinin düştüğü olumsuz durumu görerek bundan etkilendiği ve bu durumun bireyde kaygı ve korkuya yol açtığı öne sürülmektedir (Türkçapar, 1999).

2.2.1.2. Bilişsel Kuram

Bilişsel yaklaşıma göre bireyin sosyal bir ortamda başkaları üzerinde mükemmel bir izlenim bırakmayı istemesi fakat bunu başarmak konusunda kendisini yetersiz hissetmesi bireyde kaygı ve korkuya yol açmaktadır. Bu yaklaşıma göre sosyal fobik

bireyler kendilerine yüksek standart koyma, kendileri ile ilgili koşulsuz inançlara sahip olma ve sosyal çevrelerinde bulunan kişilerin düşünceleri ile ilgili koşullu inançlara sahip olma gibi işlevsiz inançlara sahiptirler. Bilişsel yaklaşıma göre sosyal fobik bireylerin sosyal ortamlarda gösterecekleri performanslarla ilgili üstün beklentileri bulunmaktadır. Bireyler bu beklentileri belirli inanç kalıplarına dönüşmüştür. “Çok ilgi çekici ve akıcı şekilde konuşmalıyım”, “İnsanlara zeki olduğumu gösterecek şeyler yapmalıyım”, gibi düşünce kalıpları bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bireyin sosyal bir ortamda iken ortaya çıkan koşullu inançları ise “Yanlış bir şey yaparsam ne kadar aptal olduğumu düşünebilirler”, “Aslında beni tanırlar ise beni sıkıcı bulabilirler” gibi düşüncelerden oluşmaktadır (Clark ve Wells, 1995).

2.2.1.3. Psikanalitik Kuram

Psikanalitik yaklaşım sosyal fobiyi, bireyin ortaya çıkmasını istemediği bilinçdışı arzuları ve saldırganlıklarının yüzeye çıkması durumunda cezalandırılmaktan korkması olarak açıklamaktadır. Bu yaklaşım sosyal fobiyi açıklarken bazı duygulardan hareket etmektedir. Bunlardan birisi utanmadır. Buna göre sosyal fobisi olan birey aslında onaylanma ve dikkat çekme isteği duymaktadır. Fakat bu isteğine karşın onaylayıcı olmayan ebeveyn tutumuna maruz kalması halinde birey, ilerleyen yaşantısında onaylanmayacağını düşündüğü ortamlarda kaygı hissetmekte ve böylece birey bu ortamlardan kaçınmaya çalışmaktadır. Bir başka duygu ise suçluluk duygusudur. Sosyal fobisi olan biri etkileşim içerisinde olduğu kişilerden kusursuz ilgi görmeyi beklemektedir. Bu ilgiyi görmek için kimi zaman rakiplerine saldırganca davranışlar sergilemektedir. Rakiplerinin yerini alamayacağını düşündüğünde suçluluk hissetmekte ve utanç duymaktadır. Üçüncüsü ise ayrılmalıdır. Bireyin annesinden ya da bakım verenden ayrılması durumunda gördüğü tepki onun dış dünya ile asgari seviyede ilişki kurmasına ve kaygı yaşamasına yol açmaktadır (Türkçapar, 1999).

2.2.2. Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Epidemiyolojisi

Yapılan araştırmalarda sosyal anksiyete bozukluğunun en sık görülen bozukluklardan biri olduğu bulgulanmaktadır. Literatürde sosyal anksiyete bozukluğu konusunda farklı yaygınlık oranları tespit edilmiştir (Öztürk ve Uluşahin, 2015). Bu araştırmalardan birinde sosyal anksiyetenin bir yıllık yaygınlığının %17,7

seviyelerinde olduğu tespit edilmiştir (Ertan, 2008). Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan araştırmada ise sosyal anksiyete bozukluğunun %14.4 lük oran ile dünyada en sık rastlanılan üçüncü ruhsal bozukluk olduğu tespit edilmiştir (Lecrubier, 1998).

Memik, Yıldız, Tural ve Ağaoğlu (2011) tarafından yapılan araştırmada sosyal anksiyete bozukluğunun yaygınlık oranının ülkeler arasında farklılık gösterdiği ve bu oranın %0.4 ile %12.1 arasında değiştiği tespit edilmiştir. Wilson (2005), Avustralya'daki birinci sınıf üniversite öğrencilerini dahil ettiği araştırmasında sosyal anksiyetenin yaygınlık oranının %18.3 olduğunu tespit etmiştir. Amerika'da yapılan bir araştırmada ise sosyal anksiyetenin yaşam boyu yaygınlık oranının %12.1 olduğu bulgulanmıştır (Kessler vd., 2005). Izgiç ve arkadaşları (2000) tarafından Türkiye örnekleminde yapılan çalışmada ise sosyal anksiyete bozukluğunun yaşam boyu yaygınlık oranının %9,6 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye örnekleminde yapılan başka bir araştırmada ise bu oran %21.7 olarak tespit edilmiştir (Gültekin ve Dereboy, 2011).

Dilbaz (1997) sosyal anksiyetenin başlangıç yaşının 13 ile 24 yaş arasında değiştiğini, başvuru yaşının ise bozukluğun ortaya çıkmasından 20 yıl sonra yani 30 yaşında olduğunu tespit etmiştir. Bu durumun sosyal anksiyete bozukluğunun tedavi edilmesi mümkün bir bozukluk olduğunun bilinmemesi ya da bunun kişiliğin bir unsuru olarak görülmesi ile açıklamaktadır. Memik ve arkadaşları (2011) cinsiyet değişkeni ile sosyal anksiyetenin yaygınlık oranı arasındaki ilişkiye baktığında kadınlar açısından bu oranın %1.3 ile %17.2 arasında; erkekler açısından ise %0.4 ile %10 arasında değiştiğini tespit etmiştir. Ayrıca sosyal anksiyete bozukluğunun kadınlarda daha fazla görüldüğü bildirilmiştir (Dilbaz, 1997). Weinstock (1999) ise erkeklerin tedavi arayışının daha sık olduğunu, diğer bir ifadeyle klinik örneklemdaki araştırmalarda erkeklerde daha fazla sosyal anksiyete bozukluğu görüldüğünü tespit etmiştir.

Diğer taraftan araştırmalarda sosyal ve ekonomik seviyenin düşük olması, evlenmemiş olmak, sosyal destekten mahrum kalmak ve travma gibi faktörlerin sosyal anksiyete bozukluğu açısından risk faktörleri olduğu belirtilmektedir (Wittchen ve Fehm, 2001). Ayrıca kalıtımın da sosyal anksiyete bozukluğu açısından orta seviyede risk faktörü olduğu tespit edilmiştir (Burkovik, 2017).

2.2.3. Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Etiyolojisi

Sosyal anksiyete bozukluğuna neden olan faktörlerle ilgili yapılan araştırmalarda birden çok faktörün sosyal anksiyete bozukluğuna neden olabileceği tespit edilmiştir. Bu araştırmalardan birinde madde kullanma ve depresyonun sosyal anksiyete riskini arttırdığı görölmüştür. Araştırmada bu tanıları alan kişilerin muhakkak sosyal anksiyete bozukluğu kapsamında değerlendirilmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Çünkü sosyal anksiyete tanısı almış kişilerin ekonomik engellerden, bilgi yetersizliğinden ve çevrelerinden çekindikleri için tedaviden kaçındıklarını belirtilmiştir (Kocabaşoğlu, 2008). Bunun yanında arkadaşlık ilişkisi zayıf ergenlerin sosyal anksiyete riskinin yüksek seviyede olduğu ve bu durumun ergenlerin işlevselliklerini olumsuz etkilediği görölmüştür (Noyan ve Sertel-Berk, 2007; Tagay, Önen ve Polat, 2018).

Nörogörüntüleme araştırmalarında sosyal anksiyete bozukluğu olan yetişkin bireylerin sosyal uyaranlar karşısında bilateral amigdala aktivasyonu gönderme eğiliminin fazla olduğu, bunun yanında sosyal anksiyete bozukluğu yaşayan bireylerin yaşamayanlarla kıyaslandığında tehdit edici bir uyaranla karşılaşılması durumunda amigdala hiperaktivasyonu gösterme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir (Hattingh vd., 2013; Caouette ve Guyer, 2014). Araştırmalarda sosyal anksiyete bozukluğuna yatkın spesifik genlerle tutarlı bulgular bulunmamaktadır (Spence ve Rapee, 2016).

Sosyal anksiyetenin erkeklere kıyasla kadınlarda daha şiddetli belirtiler ortaya çıkardığı, kadınların ise erken ergenlikle birlikte erkeklere kıyasla daha sık sosyal anksiyete belirtileri gösterdikleri görölmüştür (Nelemans vd., 2014; Asher, Asnaani, ve Aderka, 2017). Bazı araştırmalarda ise cinsiyet farklılığıyla sosyal anksiyete arasında herhangi bir ilişki olmadığı görölmüştür (McLaughlin ve King, 2015). Sosyal anksiyete bozukluğuna neden olan bir faktör olarak genetik yatkınlık genellikle çevresel faktörlerle ilişkili olarak ortaya çıkmaktadır (Nagata, Suzuki, ve Teo, 2015). Buna göre müdahaleci ve aşırı kontrolcü ebeveyn tutumu bireyde engellenmeye yol ačan sosyal anksiyete bozukluğu riskini arttırmaktadır (Wong ve Rapee, 2016).

2.2.4. Sosyal Anksiyetenin Diğer Değerşkenlerle İlişkisinin İncelenmesi

Sosyal anksiyete bozukluğu olan birey, başkalarının kendisini olumsuz değerlendireceği korkusunu yaşadığı için içerisinde bulunduğu sosyal ortamlardan huzursuzluk duymakta ve bu ortamlardan kaçınma eğilimi göstermektedir (Zorbaz ve Tuzgöl-Dost, 2014). Sosyal ortamdaki kaçınan birey, kaygı riskinin daha düşük

seviyede olduğu, ortak mekan kullanımının olmadığı, yüz yüze iletişimin gerçekleşmediği ve kendisini daha güçlü gördüğü sanal dünyaya yönelmeyi tercih etmektedir. Sosyal fobik birey sanal dünyanın kendisine sunduğu olanaklar ile iletişim kurmakta, görüş ve düşüncelerini bu ortamlar üzerinden paylaşarak sosyal yaşama katılmaktadır. Ancak bu durum sosyal fobik bireylerin internet bağımlılığı ve siber zorbalık mağduru olma ihtimali artmaktadır. Dolayısıyla genel anlamda sosyal ortamlardan kaçınan ve bu ortamlardan huzursuzluk duyan kişilerin çevrimiçi sosyal etkileşim mecralarını tercih etmeleri onlarda problemlili internet kullanımına yol açmaktadır (Zorbaz ve Dost, 2014). Araştırmalarda aynı zamanda siber zorbalığa maruz kalan çocukların korku, üzüntü ve anksiyete gibi duyguları daha çok hissettikleri görülmüştür (Beran ve Li, 2005).

Sosyal anksiyete bozukluğu bulunan bireylerin interneti ve sosyal medyayı hangi amaçla kullandıkları konusunda öne sürülen hipoteze göre sosyal anksiyete bozukluğu olan bireyler yüz yüze iletişim sürecinde yaşadıkları stres ve sosyal beceri yoksunluğu nedeniyle yüz yüze iletişimden kaçınarak sosyal medyayı etkili bir iletişim aracı olarak görmektedirler (Durbano ve Marchesi, 2016). Çevrimiçi iletişim alanları sosyal anksiyete bozukluğu tanısı almış bireyler açısından yüz yüze iletişim sürecinde söyleyeceklerini prova edebilecekleri ve yaşadıkları anksiyete seviyesini azaltmaya yardımcı olacak güvenlik davranışlarını gösterecekleri bir alandır (Shaw, Timpano, Tran ve Joormann, 2015).

Shepherd ve Edelman (2005) tarafından yapılan başka bir araştırmada da üniversite öğrencilerinin internet kullanımının önemli bir bölümünü sosyal iletişim kurmaya ayırdıkları, ayrıca sosyal anksiyete bozukluğu bulunan öğrencilerin çevrimiçi sosyal ortamları tercih ettikleri ve bu ortamlarda korkularından ve kaçınma davranışlarından uzak durabildikleri görülmüştür. Benzer şekilde Çetin ve arkadaşları (2019) da anksiyete bozukluğu olan ergenlerin daha çok siber mağduriyet yaşadıklarını, depresyon ve anksiyete ile siber mağduriyet arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Karaca ve arkadaşları (2016) ise ortaokul öğrencilerinde bilgisayar oyunu bağımlılığı ile sosyal anksiyete bozukluğu arasındaki ilişkiyi inceledikleri araştırmalarının sonucunda sosyal anksiyete bozukluğu ile bilgisayar oyunu bağımlılığı arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğunu bulgulamışlardır. Benzer şekilde Taş ve Güneş (2019) de 8-12 yaş arası çocukların sosyal anksiyete ve bilgisayar oyun bağımlılığı ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiyi inceledikleri

araştırmalarının sonunda sosyal anksiyete bozukluğunun çocuklarda bilgisayar oyunu bağımlılığını büyük oranda etkilediğini ortaya koymuştur.

2.2.5. Sosyal Anksiyete Bozukluğunun Tedavisi

Sosyal anksiyete bozukluğunun bireyin yaşamını olumsuz etkilediği durumlarda çeşitli tedavi yöntemleri faydalı olmaktadır. Bu yöntemlerden birisi bilişsel davranışçı terapi yöntemidir. Bu yöntem sosyal anksiyete bozukluğunun tedavisinde en sık uygulanan etkili bir tedavi yöntemidir (Jorstad-Stein ve Heimberg, 2009). Bu tedavi yönteminde terapiyi uygulayan terapist, danışanına karşı hem bir öğretmen hem de bir gözlemci görevini yerine getirmektedir. Terapist, danışanına sosyal anksiyete ile başa çıkma mekanizmalarını öğretmekte ve bununla ilişkili olarak düşünce ve davranış kalıpları arasındaki çelişkileri fark etmesini sağlamaktadır. Böylelikle danışanın anksiyetesinin üzerine gitmesini ve terapi sürecinde öğrendiği stratejileri günlük yaşamında uygulamasını sağlamaktadır (Ilgaz, 2021).

Bir diğer yöntem ise psikanalitik terapi yöntemidir. Bu tedavi sürecinde danışanın semptomları üzerinde etkili olan çatışmalı ilişki temalarına odaklanılmaktadır. Ayrıca bu yöntem hedef belirleme, gerçeğçi olmayan taleplerin rolünü anlama, iç görü geliştirme gibi unsurları içermektedir. Bunun yanında bu yöntemde danışanlar korktukları sosyal olgularla yüzleşmeleri konusunda teşvik edilmektedir (Jorstad-Stein ve Heimberg, 2009).

Sosyal anksiyete bozukluğunun tedavi edilmesinde kullanılan üçüncü yöntem ise ilaç tedavisi yöntemidir. Bu yöntemde hastalığın tedavisi sürecinde etki düzeyi kanıtlanmış ve sıklıkla kullanılan ilaçlar kullanılmaktadır (Jorstad-Stein ve Heimberg, 2009).

2.3. İnternet Bağımlılığı Tanımı ve Kapsamı

Bağımlılık, Goodman (1990) tarafından, içsel huzursuzluktan kurtaran ve haz veren bir davranışı kontrol etmekte başarısız olmak ve belirgin olumsuz sonuçlara rağmen davranışa devam etmek olarak tanımlamıştır. Griffiths (1996), bağımlılık için bazı bileşenlerin bulunması gerektiğini savunmuştur. Bu bileşenler şu şekildedir:

Zihinsel meşguliyet; bir aktivitenin kişinin hayatındaki en önemli eylem haline gelmesi ve onun düşüncelerine, davranışlarına ve duygularına yön vermesi

durumudur. Eylemi bir sonraki gerçekleştireceği anı düşünmek, bu bileşene örnek olarak verilebilir.

Duygudurum değişikliği; söz konusu aktivitenin gerçekleştirilmesi sonucu kişinin deneyimlediği öznel yaşantılardır.

Tolerans; deneyimlenen etkiye ulaşmak için gittikçe daha fazla oranda aktivitenin gerekmesidir.

Yoksunluk semptomları; aktivite kesildiğinde ya da azaltıldığında oluşan titreme, huzursuzluk, sinirlilik gibi belirtilerdir.

Çatışma; bağımlı kişilerin söz konusu aktivite sebebiyle yaşadığı içsel çatışmalar ya da çevresindekilerle yaşadığı çatışmalardır.

Tekrarlama; yıllarca süren kaçınmadan sonra bile aktivitenin yinelenen bir şekilde tekrarlanması eğilimidir.

İnternet kullanımını bağımlılık kapsamında ilk ele alan araştırmacılardan Young (1996), internet bağımlılığının madde, alkol ya da kumar bağımlılıklarıyla benzerliklerini ortaya koymuş ve çevrimiçi aktiviteleri düşünmeden edememe, internet kullanımını bıraktığında huzursuz, depresif, sınırlı hissetme, artan internet kullanımı nedeniyle ilişki, iş ya da eğitim hayatını riske atma gibi açılardan incelenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Aşırı internet kullanımı, literatürde farklı şekillerde isimlendirilmiştir. Bunlardan bazıları; internet bağımlılığı (Goldberg, 1996; Young, 1996), patolojik internet kullanımı (Suler, 1999; Morahan-Martin ve Schumacher, 2000), problemlili internet kullanımı (Shapira, Goldsmith, Keck Jr, Khosla ve McElroy, 2000), internet istismarı (Young ve Case, 2004) ve kompulsif internet kullanımı (Greenfield, 1999) şeklindedir. Bu araştırmada internet bağımlılığı kavramı tercih edilecektir.

Araştırmalarda internet bağımlılığının; siber seks bağımlılığı, siber ilişki bağımlılığı, çevrimiçi oyun bağımlılığı, çevrimiçi alışveriş bağımlılığı, çevrimiçi kumar bağımlılığı gibi alt faktörlerinden söz edilmektedir (Gönül, 2002). Hansen (2002), internet bağımlılığını, bu alt faktörlerle ilgili davranış ve dürtü kontrol problemleriyle ilişkili bir kavram olarak açıklamaktadır. Kandell (1998) ise internette meşgul olunan aktiviteden bağımsız, psikolojik bir bağımlılık olarak açıklamıştır. Shapira ve arkadaşları (2000) problemlili internet kullanımının, bireyin internet kullanımını kontrol edememesiyle karakterize, strese ve günlük aktivitelerde işlevsel bozulmaya yol açan bir durum olduğunu dile getirmiştir.

2.3.1. İnternet Bağımlılığı ile İlgili Kuram ve Modeller

Bu bölümde araştırmacıların internet bağımlılığını açıklamak amacıyla geliştirdikleri kuramlar ele alınacaktır.

2.3.1.1.Young Dört Kategori Kuramı

İnternet bağımlılığı kavramını ele alan ve tanı kriterlerini oluşturan ilk araştırmacılardan olan Young (1997), internet bağımlılığını dört kategoride incelemiştir. Bunlar; bağımlılık yapan uygulamalar, sosyal destek, cinsel isteklerin tatmini ve yeni bir kimlik oluşturmaktır.

Young, kişilerin internetin tümüne değil, internette zaman geçirdikleri uygulamalara bağımlı olabileceklerini dile getirmektedir. Bu nedenle kişilerin bu uygulamalarda ne kadar zaman geçirdiğine göre bağımlılığın değerlendirilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Birbiriyle uzun süre internet aracılığıyla iletişim kuran kişiler arasında bir sosyal destek algısına rastlanır. Rutin ziyaretler sonrasında grup üyeleri arasında aşinalık ve topluluk duygusu meydana gelmektedir. Tüm komünitelerde olduğu gibi internet kültüründe de ortak değerler, ortak bir dil ve normlar oluşur. Özellikle emekliler, engelliler, evde çalışanlar gibi diğerleriyle iletişimi kısıtlı olan bireyler için internet, bir sosyal destek aracına dönüşmektedir.

Bir diğer kategori olan cinsel isteklerin tatmini açısından internet, her türlü cinsel fanteziye hizmet edebilen ve gizliliği koruyan bir ortam olarak değerlendirilmektedir. Young (1997), kendisini çekici hissetmeyen ve ilişki kurmakta zorlanan bireylerin internette reddedilme endişesi taşımadan rahatlıkla cinsel fantezilerini gerçekleştirme fırsatı bulduklarını dile getirmiştir.

Son olarak, internetin kişilere diledikleri gibi yeni bir kimlik yaratmalarına ve güçlü hissetmelerine imkan tanınmasının da internet bağımlılığı ile ilişkili olduğu savunulmaktadır. Sanal ortamda kişiler kendilerini diledikleri gibi yansıtabilirler; zayıf biri güçlü, korkak biri cesur olabilir. Bu da o insanları internet ortamına bağımlı hale getirmektedir.

2.3.1.2.Suler İnternet Bağımlılığı Kuramı

Suler (1996), internet bağımlılığını Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisiyle eşleştirerek açıklamıştır. İhtiyaçlar hiyerarşisinin en alt basamağında yeme, içme,

uyuma, üreme gibi temel ihtiyaçlar yer almaktadır. Suler (1996), internet aracılığıyla kişilerin flört etme, seks ve üreme ihtiyaçlarını gidermeye çalıştıklarını savunmaktadır.

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin üçüncü basamağındaki ait olma ve sevilme ihtiyacının ise sanal çevre sayesinde sağlandığı savunulmaktadır. Bireylerin aynı sanal grup içerisinde iletişimde kalabilmek ve oraya ait olmak için internet bağımlılığı geliştirdiği düşünülmektedir.

Bir sonraki basamak olan öğrenme ve saygı görme ihtiyacı, sanal ortamda her türlü bilgiye erişme kolaylığı ve yeni şeyler öğrenip keşfettikçe özsaygının güçlenmesiyle karşılanmaktadır. Birey, bu duygudan uzaklaşmamak için internete bağımlı hale gelmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde en üst basamakta yer alan kendini gerçekleştirme ihtiyacı ise çevrimiçi ortamda bireyin kendini olmak istediği şekilde yansıtıp bu şekilde oluşturduğu sanal kimlikten ruhsal tatmin elde etmesiyle karşılanmaktadır.

2.3.1.3.Davis'in Bilişsel Davranışçı Modeli

Davis (2001), internet bağımlılığını iki alt başlıkta incelemektedir. Bunlardan ilki olan özgül internet bağımlılığında kişiler interneti sanal seks, çevrimiçi müzayede, çevrimiçi kumar gibi belirli bir amaç için kullanmaktadır. Genel internet bağımlılığında ise net bir hedef olmadan internetin aşırı kullanımı söz konusudur ve çoğunlukla çevrimiçi sohbet ile ilişkilendirilir. Sanal ortamda elde edilen sosyal bağ, sanal sosyal hayatta kalma arzusu ile sonuçlanmaktadır. Sosyal destek eksikliği ve sosyal izolasyon, genel internet bağımlılığına katkıda bulunmaktadır. Bireyler internette çok fazla zaman geçirmeye başlar ve günlük hayattaki sorumluluklarını ertelemek için interneti kullanırlar.

Davis (2001), internet bağımlılığının yalnızca davranışsal yanlarına değil, bilişsel yanlarına ve bu bilişlerin davranış üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Bu noktada internet bağımlılığına katkıda bulunan nedenleri uzak nedenler ve yakın nedenler olarak sınıflandırmaktadır. Depresyon, sosyal anksiyete, madde bağımlılığı gibi bir psikopatolojinin varlığı, internet bağımlılığı semptomları için uzak nedenler arasında yer almaktadır. Yakın nedenleri ise olumsuz bilişler oluşturmaktadır. Bu

uyumsuz bilişler kendilik hakkında ya da dünya hakkında olabilmektedir. Örneğin benlik hakkında ruminatif düşüncelere sahip olan bireyler daha şiddetli ve uzun süreli internet bağımlılığı yaşamaktadır.

Bilişsel davranışçı model, internet bağımlılığının bilişsel semptomlarına odaklanmaktadır. İnternet hakkında takıntılı düşünceler, azalan dürtü kontrolü, kişinin interneti tek arkadaşı olarak görmesi, internet kullanımı hakkında suçluluk hissi gibi semptomlardan söz edilmektedir.

2.3.2. İnternet Bağımlılığının Yaygınlığı

İnternet bağımlılığı, araştırmacılar tarafından farklı şekillerde isimlendirilmiş, farklı ölçeklerle ölçülüp farklı tanı kriterleri uygulanmıştır. Bu çalışmaların sonuçlarına bakıldığında internet bağımlılığının yaygınlığı %2 ile %38 arasında olduğu paylaşılmıştır.

Greenfield (1999), Amerika’da 8-85 yaş aralığındaki 17251 katılımcıyla yaptığı araştırmada internet bağımlılığı oranının %5.7 olarak hesaplandığını bildirmiştir. 2000 yılında Amerika için bu oran %8.1’e çıkmıştır (Morahan-Martin ve Schumacher, 2000). İngiltere’de yürütülen araştırmada yaygınlık artarak %18 bulunurken (Niemz, Griffiths ve Banyard, 2005) en yüksek oran %37.9 ile Hong Kong’ta paylaşılmıştır (Leung, 2004). Norveç için ise bu oran %1.98 olarak bulgulanmıştır (Johansson ve Göttestam, 2004).

Ülkemiz için bu oranlar, 2009 yılında İstanbul örnekleminde gerçekleştirilen çalışmada %4.5 bulunmuştur (Tarı-Cömert ve Ögel, 2009). 2010 yılında yapılan bir araştırmada %14 (Durak-Batıgün ve Hasta, 2010), 2011 yılında ise %18.9 olarak hesaplanmıştır (Durak-Batıgün ve Kılıç, 2011).

İnternet bağımlılığı oranlarındaki bu farklılığın büyük oranda ülkelerin yapısı, kültürü ve teknolojinin gelişimiyle açıklanabileceği düşünülmektedir.

2.3.3. İnternet Bağımlılığının Kişiler Üzerindeki Olumsuz Sonuçları

İnternetin olumlu kullanım alanları sayesinde tüm dünyada teknolojiye uygun, yeni bir düzen sağlanmış olsa da aşırı kullanımı sonucunda bireylerin olumsuz etkilendiği konusunda araştırmacılar görüş birliğine sahiptir.

Başta, maruz kalınan radyasyonun olumsuz etkileri, duruş bozuklukları, göz yorgunluğu ve kuruluğu, beslenme düzeninin bozulması ve internet başında hareketsiz

geçirilen zaman nedeniyle obezite riski olmak üzere internet bağımlılığının fiziksel olumsuz sonuçlarından bahsedilmektedir (Karayağız-Muslu ve Bolışık, 2009; Shields ve Behrman, 2000; Akbulut, 2013).

Uyku düzeninin bozulması, günlük hayatta işlevselliğin azalması, sorumlulukların aksatılması, aile, okul ve arkadaş çevresiyle ilişkilerin zedelenmesi sonucu sosyal problemler de internet bağımlılığının birbirini takip eden olumsuz sonuçları arasında sayılabilir. (Young, 1996; Morahan-Martin ve Schumacher, 2000; Kubey, Lavin ve Barrows, 2001). Bu olumsuz etkiler sonucunda birey yalnızlaşmaktadır ancak yalnızlık hissi, aynı zamanda internet bağımlılığının nedenleri arasında da yer almaktadır. Söz konusu çift taraflı etki sonucunda kişiler, kırılması zor bir döngüye girerler. Tüm bu olumsuz etkiler göz önüne alındığında; sosyal desteği azalmış, yalnız hisseden internet bağımlısı bireylerin depresyon oranının yüksek bulunması da beklenen bir sonuçtur. Yapılan araştırmalar, internet bağımlılığının depresyon, anksiyete ve stresi pozitif yönde yordadığını ortaya koymuştur (Akın ve İskender, 2011). İnternet bağımlılığı sonucunda uyku düzeninin bozulması ve geç saatlere kadar internette vakit geçirmenin bir etkisi de akademik başarının düşmesidir (Kubey vd., 2001; Yang ve Tung, 2007).

İnternet bağımlılığının bir diğer olumsuz etkisi ise evlilik alanındadır. Çevrimiçi geçirilen süre nedeniyle eşlerin birbirinden kopması ve uzaklaşması, ortak paylaşımlarının azalmasının yanı sıra siber aldatma da internet bağımlılığı ile ilişkili bir durumdur. Evlilik kurumunu zedeleyen, boşanmalara yol açan siber aldatma, çevrimiçi yollarla başlayan ve sürdürülen romantik veya cinsel ilişki olarak tanımlanmıştır ve çiftler arasında büyük yol açtığı belirtilmiştir (Young, 2004).

İnternette geçirilen sürenin artmasıyla bireylerin dışadönük kişilik özelliklerinin azalıp içedönük kişiler haline geldikleri de ortaya konmuştur (Savcı ve Aysan, 2017).

2.3.4. İnternet Bağımlılığı ile İlgili Araştırmalar

Bu bölümde internet bağımlılığı ile ilgili ülkemizde ve yurt dışında yapılan araştırmalar incelenecektir.

2.3.4.1.Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Balcı ve Gülnar (2009), 953 Selçuk Üniversitesi öğrencisiyle yürüttükleri araştırma sonucunda katılımcıların %23.2'sinin internet bağımlılığı belirtileri

gösterdiğini, erkek katılımcıların %24.5'inin, kadın katılımcıların ise %26.3'ünün bu gruba dahil olduğunu, yani cinsiyetin istatistiksel olarak anlamlı bir fark oluşturmadığını belirtmiştir.

Durak-Batıgün ve Kılıç (2011), 1198 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdikleri araştırmada, erkeklerin internet bağımlılığı puanının kızların puanından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu sonucunu paylaşmıştır. Aynı zamanda üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan katılımcıların internet bağımlılık düzeyinin orta ve alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan katılımcılardan istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu da bu çalışmada bildirilmiştir. Bunun yanı sıra, internet bağımlılığı puanı yüksek olan katılımcıların özdenetim, yumuşak başlılık, gelecek beklentisi ve algılanan destek puanlarının düşük, nörotizm, anksiyete ve somatizasyon puanlarının yüksek olduğu bulunmuştur. Çakır-Balta ve Horzum (2008) ise cinsiyet yönünden benzer sonuca ulaşsa da; internet bağımlılığı ile sosyo-ekonomik düzey arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını bildirmiştir.

Gökçearslan ve Günbatır'ın (2012), Bursa'da öğrenim görmekte olan 172 lise son sınıf öğrencisiyle yürüttükleri araştırmada öğrencilerin %2.33'ünün internet bağımlısı, %4.65'inin ise risk grubunda olduğu bildirilmiştir. Erkek öğrencilerin internet bağımlılık düzeyinin kız öğrencilerden anlamlı olarak yüksek çıktığı bu araştırmada anne ve baba eğitim düzeyinin öğrencilerin internet bağımlılığı ile ilişkisi incelenmiş ancak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Doğan, Işıklar ve Eroğlu (2008), Konya'da öğrenim gören 184 12. sınıf öğrencisi ile yürüttükleri araştırmada kızların internet bağımlılığı toplam puanının erkeklerin toplam puanından anlamlı bir şekilde yüksek olduğunu ve internetin olumsuz etkilerine kızların erkeklerden daha fazla maruz kaldığını bildirmiştir.

Ayas ve Horzum (2013), Samsun'da öğrenim gören 407 ortaokul öğrencisinin katılımıyla yürüttükleri araştırmada ailelerin internet tutumu ile öğrencilerin internet bağımlılığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu araştırmada 8. sınıf öğrencilerinin internet bağımlılık düzeyinin 6. ve 7. sınıf öğrencilerinden yüksek olduğu ve ihmalkar aile tutumunun öğrencilerin internet bağımlılığı ile ilişkili olduğu sonucu paylaşmıştır.

Bayraktar ve Gün'ün (2007) Kuzey Kıbrıs'ta yaptıkları araştırmaya 12-17 yaş arası 686 kişi katılmıştır. Araştırmada erkeklerin kızlardan daha fazla internet kullandığı ve internetin genellikle eğlence ve iletişim amacıyla kullanıldığı

bulgulanmıştır. İnterneti sohbet amaçlı kullanan gençlerin %67'si kendilerini farklı bir kimlikle tanıttıklarını belirtmiştir. İnternet kullanan ergenlerin yarısının ise çevrimiçi oyun oynadığı ve en sık oynanan oyun türünün adam öldürme oyunları olduğu rapor edilmiştir. Şiddet içerikli oyun oynamakla antisosyal agresyon arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Araştırmada, internet bağımlılığı ile akademik başarı arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu sonucu paylaşılmıştır. Aynı zamanda depresyon ve internet bağımlılığı arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur ancak depresif bireyler mi internet bağımlılığına yönelmektedir yoksa internet bağımlılığı mı depresyona sebep olmaktadır sorusuna cevap verilememektedir.

Anlayışlı ve Bulut-Serin (2019) de internet bağımlılık düzeyi arttıkça akademik başarının düştüğü sonucunu paylaşmıştır. Aynı zamanda bu çalışmada, internet bağımlılık düzeyinin artmasıyla depresyon seviyesinin de arttığı bulunmuştur.

2.3.4.2.Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Yang ve Tung'un (2007) Tayvan'da gerçekleştirdikleri araştırmaya 1708 lise öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin %13.8'inin internet bağımlısı olduğu bulunan bu çalışmada, çevrimiçi olarak geçirilen süre ile internet bağımlılığı arasında bir ilişki olduğu ve erkeklerin internet bağımlılık oranının kızlardan yüksek olduğu sonucu paylaşılmıştır. Aynı zamanda bağımlılık, utangaçlık, depresyon ve düşük benlik saygısı ile karakterize öğrencilerin bu özelliklere uymayan öğrencilere göre internet bağımlısı olma ihtimallerinin yüksek olduğu bildirilmiştir. İnternetin eğlence amacıyla kullanılmasının da internet bağımlılığı ile pozitif yönde ilişkili olduğu ortaya konmuştur.

Kore'de 13588 kişinin katılımıyla gerçekleştirdikleri araştırmada Whang, Lee ve Chang (2003), internet bağımlılarının psikolojik profilini çıkarmayı amaçlamıştır. Katılımcıların %3.47'si internet bağımlısı, %21.67'si ise risk grubu olarak değerlendirilmiştir. Bu iki grubun stresli, üzgün ve depresif hissettikleri durumlarda internete yöneldikleri ortaya konmuştur. İnternet bağımlılarının eve geldiklerinde ilk iş olarak internete girme oranının risk gurubundan %15, bağımlı olmayanlardan üç kat daha fazla olduğu bildirilmiştir. Yalnızlık, depresif mod ve dürtüsellik ile ilişkisi incelendiğinde yine en yüksek oran internet bağımlılarında bulunmuştur. Morahan-

Martin ve Schumacher, (2000) Amerika’da 277 üniversite öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdikleri araştırmada internet bağımlılığı ile yalnızlık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu bulgulararak paralel bir sonuç paylaşmıştır.

Amerika’da gerçekleştirilen bir çalışmada ise internetin olumsuz etkilerinin abartıldığı savunulmuştur (Shaw ve Gant, 2004). 40 üniversite öğrencisinin ikiye eşleştirilip kimliklerini gizli tutarak çevrimiçi olarak sohbet etmeleri sağlanan bu deneyin başında, ortasında ve sonunda uygulanan ölçekler sonucunda internet kullanımının depresyonu ve yalnızlığı önemli ölçüde azalttığı ve algılanan sosyal destek ile benlik saygısını artırdığı bildirilmiştir.

Niemz ve arkadaşları (2005), 371 İngiliz öğrencinin katılımıyla internet bağımlılığının akademik, sosyal ve kişilerarası problemlerle ilişkisini araştırdığı çalışma sonucunda öğrencilerin %18.3’ünün internet bağımlısı, %51’inin ise risk gurubunda olduğu ortaya konmuştur. Erkek katılımcıların internet bağımlılığı oranı kadın katılımcılardan üç kat fazla olduğu rapor edilen araştırmada internet bağımlılarının özgüvenleri ve akademik başarıları internet bağımlısı olmayanlara göre daha düşük bulunmuştur. Kakkar, Ahuja ve Dahiya (2015) da Hindistan’da eğitim gören 200 üniversite öğrencisinin katılımıyla yaptıkları araştırmada internet bağımlılığı ile akademik başarı arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Amerika’da yapılan bir diğer araştırmada ise Kubey ve arkadaşları (2001), internet bağımlısı öğrencilerin, internette geç saatlere kadar vakit geçirmeleri sebebiyle uyku düzenlerinin bozulduğunu, ertesi gün dersi kaçırdıklarını ya da dersten aldıkları verimin düştüğünü ifade ettiklerini bildirmiştir.

16-61 yaş arası 245 kişinin katılımıyla çevrimiçi olarak yürüttükleri araştırmada Eichenberg, Schott, Decker ve Sindelar (2017), bağlanma stilleri ile internet bağımlılığının ilişkisini araştırmıştır. Kaygılı ve güvensiz bağlanma stillerinin internet bağımlılığı ile ilişkili olduğu sonucu paylaşmıştır.

2.4. Beliren Yetişkinlik Dönemi Tanımı ve Kapsamı

Araştırmacılar, insan hayatını gelişimsel dönemlere göre sınıflandırmış ve bu konuda birçok görüş öne sürülmüştür. Arnett (2000), toplumların sanayileşmesiyle beraber evlilik yaşı, çocuk sahibi olma yaşı, iş yaşamı ve dünya görüşü gibi konularda kendilerini keşfedip seçim yapma yaşının ertelendiğini, önceleri 10’lu yaşların sonunda, 20’li yaşların başında gerçekleşen bu sürecin; 20’li yaşların ortalarına ve

sonlarına denk gelmeye başladığını, böylece gelişimsel sürecin doğasının değiştiğini savunmaktadır. Yaklaşık 18 yaşlarında ergenliğin sona ermesiyle istikrarlı bir yetişkinlik dönemine giriş arasındaki kısa geçiş süreci son derece uzamış ve başlı başına gelişimsel bir dönem olarak görülmeye başlanmıştır (Arnett, Žukauskienė ve Sugimura, 2014). Uzun vadeli yetişkinlik rollerine girme yaşının ertelenmesi, değişim ve keşif dönemi olarak kabul edilmeye başlanan bu yaşların ne ergenliğe ne de yetişkinliğe dahil edilememesi, beliren yetişkinlik olarak adlandırılan ve 18-29 yaş arasını kapsayan yeni bir gelişimsel dönemin öne sürülmesine neden olmuştur.

Geçmişte insanların çoğunlukla en fazla lise düzeyine kadar eğitim aldıktan sonra çalışmaya başlayıp kısa süre içinde evlenmeleri ve hemen ardından çocuk sahibi olup ebeveyn kimliklerinin oluşması, ergenliğin ardından yetişkinliğe geçiş sürecinin kısa olmasını sağlarken; sanayileşmeyle birlikte üniversite eğitimi alan bireylerin sayısının çoğalması, ilk evlilik yaş ortalamasının artması, iş hayatına başlamanın ve kalıcı sorumlulukların almanın ilerleyen yaşlara ertelenmesi zincir halinde birbirini etkileyen ve tetikleyen unsurlar olmuştur (Arnett, 1994; Arnett, Žukauskienė ve Sugimura, 2014). Bu unsurlar sonucunda ergenlikten yetişkinliğe geçiş süreci başlı başına bir dönem haline gelmiştir.

2.4.1. Beliren Yetişkinlik Döneminin Özellikleri

Araştırmacılar tarafından bu dönemin özellikleri şu şekilde özetlenmiştir (Arnett, 2004; Arnett, Žukauskienė ve Sugimura, 2014):

1. Beliren yetişkinlik dönemi, bireylerin özellikle romantik ilişkiler, iş ve ideoloji alanlarında nasıl bir insan olmak istediğine ve nasıl bir hayat yaşamak istediğine dair denemelerde bulunduğu bir kimlik arayış sürecidir.
2. Beliren yetişkinlik dönemi, romantik ilişkiler ve iş alanında sık sık değişikliklerin yaşandığı, yaşamın en istikrarsız dönemi olarak nitelendirilmektedir.
3. Beliren yetişkinlik dönemi, bireyin başkalarına karşı sorumluluklarının az olduğu bir süreçtir. Çocuklukta ve ergenlikle, ebeveynlere ve öğretmenlere karşı sorumluluklar bulunurken yetişkinlikte; eşe, çocuklara, işverene karşı sorumluluklar bulunmaktadır. Ancak beliren yetişkinlik döneminde, uzun vadeli meslek hayatında ya da beklentilerin daha somutlaştığı romantik ilişkilerde olduğundan çok daha az yükümlülük mevcuttur ve birey kendine odaklanmış durumdadır.

4. Beliren yetişkinlik döneminde bireyler ergenlik ve yetişkinliğin arasında kalmış hissetmektedir. Kendi sorumluluklarını alıp bağımsız kararlar verdikçe zamanla yetişkin olma duygusu gelişir.
5. Beliren yetişkinlik döneminde iyimserlik hali hakimdir. Bu dönemde kişilerin hayatında çok az şey netleşmiştir ve birçok olasılık mevcuttur. Bu olasılıklar içinde bireyler geleceğe umutla bakarak iyimserliklerini korurlar.

2.4.2. Beliren Yetişkinlik Döneminde İnternet Kullanımı

İnternetin bireysel kullanımının yaygınlaşma süreci ele alındığında, günümüzde beliren yetişkinlik döneminde bulunan kişilerin bu sürece küçük yaşlardan itibaren tanıklık ettikleri; ne o dönem yetişkin olanlar kadar adapte olmakta zorluk yaşadıkları, ne de internetin yaygın olduğu bir dünyaya doğan günümüz çocukları gibi bu teknolojiyi olması gereken, sıradan bir kavram olarak karşılayabildikleri görülmektedir. Cep telefonlarını, mesajlaşma servislerini, sosyal medya uygulamalarını ilk kullananlar ve bugünkü haline gelişini yakından takip edenler de günümüz beliren yetişkinleridir. Bununla birlikte beliren yetişkinlik dönemimin özellikleri değerlendirildiğinde, internet kullanımının bu arayış sürecinde yoğun olması beklenen bir durumdur.

Amerika'da paylaşılan istatistikler, 2006 yılından 2020 yılına kadar sosyal medya kullanımının en yaygın olduğu yaş grubunun 18-29 yaş arası olduğunu göstermektedir (Pew Research Center, 2021). Beliren yetişkinlik döneminde internet ve sosyal medya, kurulan sosyal ilişkiler sayesinde olası benlikleri deneyimlemek, farklı hayat görüşleri hakkında bilgi toplamak ve bu görüşe sahip kişilerle iletişim kurmak, romantik ilişki kurmak ve sürdürmek gibi yönleriyle bu arayış ve kendini keşfetme sürecinde kişilere ihtiyaç duyduğu ortamı sağlayarak hizmet etmektedir. Sosyal medyada kurulan ilişkiler, çevrimiçi platformlarda takip edilen videolar, görüntüler ve edinilen bilgiler günlük hayatta da sohbet konusu olarak sosyalleşmek için kullanılmaktadır. Tüm bu nedenlerle beliren yetişkinlik döneminde internete yönelimin diğer yaş gruplarından daha fazla olduğu düşünülmektedir (Bjornsen, 2018).

BÖLÜM 3

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Anket çalışması ile siber zorbalık ve siber mağduriyet ile internet bağımlılığı ve sosyal anksiyete arasındaki ilişkinin tespiti noktasında tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada tarama modelleri içerisinde yer alan “ilişkisel tarama” modeli kullanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Türkiye’deki beliren yetişkinlik dönemindeki (18-29 yaş grubundaki), internet erişimi olan bireyler oluşturmaktadır. Ölçekler çevrimiçi olarak dağıtıldığı ve uygulandığı için internet erişimi olmayan, okuma yazma bilmeyen ve belirtilen yaş aralığında olmayanlar araştırmadan dışlanmıştır. Çevrimiçi olarak dağıtılan ölçeklere katılım sağlayan 420 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada Demografik Bilgi Formu, Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri-II, Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği ve Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu kullanılmıştır.

3.3.1. Demografik Bilgi Formu

Çalışmaya katılanların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim seviyesi, algılanan gelir düzeyi, günlük internette geçirdiği süre gibi bilgilerinin toplandığı, araştırmacı tarafından hazırlanmış olan formdur.

3.3.2. Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri-II

Erdur-Baker tarafından geliştirilen Siber Zorbalık Envanteri 2010'da Topcu ve Erdur-Baker tarafından yenilenmiştir. Yenilenen versiyonda Facebook, Messenger gibi uygulama isimlerinin ölçek maddelerinde kullanılıyor olması, teknolojinin hızlı gelişmesinden dolayı problemlili bulunmuş ve tekrar düzenlenerek 2018 yılında Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri-II (Topcu ve Erdur-Baker, 2018) ortaya konmuştur. Toplam 10 maddeden oluşan ölçek, katılımcılar tarafından "Ben yaptım" ve "Bana yapıldı" olarak işaretlenecek şekilde iki sütun olarak hazırlanmıştır. "İnternet aracılığıyla utandırıcı veya kırıcı mesajlar göndermek", "Başkasının hesabını izinsiz kullanarak onu küçük düşürecek paylaşımlar yapmak" gibi maddeler puanlanmaktadır. Ölçek 4'lü Likert tipindedir (1- Hiç, 2- Bir kez, 3- İki- üç kez, 4- Üç kezden fazla). İç tutarlık katsayıları siber zorbalık için .80, siber mağduriyet için .79 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada bu oranlar siber zorbalık için .64, siber mağduriyet için .75 olarak tespit edilmiştir.

3.3.3. Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği

Liebowitz (1987) tarafından sosyal anksiyeteyi ölçek üzere geliştirilen ölçeğin Türkçeye adaptasyonu Soykan, Devrimci-Özgüven ve Gençöz (2003) tarafından yapılmıştır. 24 maddeden oluşan ölçek, korku ya da anksiyete ve kaçınma olarak iki alt ölçekten oluşmaktadır. İki alt ölçeğin toplamı, toplam sosyal anksiyete puanını vermektedir. Ölçekte, "Biri ya da birileri tarafından izlenirken çalışmak", "Çok iyi tanımadığımız biri ile yüz yüze konuşmak" gibi maddelerin kişide yarattığı korku-anksiyete ve kaçınma hissi puanlanmaktadır. 4'lü Likert tipindeki (0- Yok, 1- Hafif, 2- Orta, 3- Şiddetli) ölçeğin "Korku ya da Anksiyete" alt ölçeği için Cronbach alfa değeri .96, "Kaçınma" alt ölçeği için .95'tir. Her bir alt ölçekten alınabilecek puanlar 0 ile 72 arasında olup, toplam ölçekten alınabilecek en yüksek puan 144'tür. Bu

çalışmada korku-anksiyete ve kaçınma alt ölçekleri için değerler .95 ve ölçeğin tamamında ise .97 olarak bulunmuştur.

3.3.4. Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu

Young İnternet Bağımlılığı Testi 1996'da Young tarafından geliştirilip Pawlikowski, Altstötter-Gleich ve Brand (2013) tarafından kısa forma dönüştürülmüştür. Türkçeye adaptasyonu Kutlu, Savcı, Demir ve Aysan (2016) tarafından yapılan ölçek, toplam 12 maddeden oluşmaktadır. 5'li Likert tipindeki (1- Hiçbir zaman, 2- Nadiren, 3- Bazen , 4- Sıklıkla, 5- Her zaman) ölçekten alınabilecek puanlar 12 ile 60 arasındadır. "Hangi sıklıkta ailenizle ilgili işleri ihmal ederek internette daha fazla zaman harcarsınız?", "Birileri internette ne yaptığınızı sorduğunda hangi sıklıkta sır gibi saklar veya savunmaya geçersiniz?" gibi sorulardan oluşmaktadır. Yüksek puanlar bireyde yüksek düzeyde internet bağımlılığı bulunduğunu göstermektedir. Tek faktörlü yapıdan oluşan ölçeğin iç tutarlık katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Bu çalışma için bu değer .86 olarak bulunmuştur.

3.4. İşlem

Bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmış olup nicel, kesitsel bir araştırma yürütülmüştür. Gerekli psikometrik değerlere sahip ölçeklerin kullanıldığı araştırmanın verileri 21.11.2020 – 31.01.2021 tarihleri arasında, www.surveey.com isimli site aracılığıyla toplanmıştır. Çalışmaya katılım linki çevrimiçi olarak dağıtılmış, gönüllü olarak katılım sağlayan kişilere öncelikle Onam Formu sunularak araştırmanın amacı ve içeriği ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Onam Formu'nu onaylayıp katılmayı kabul eden kişiler sırasıyla Demografik Bilgi Formu, Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri-II, Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği ve Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu'nu doldurmuştur. Çalışmada katılımcıların kimlik bilgilerine yönelik hiçbir soru bulunmamaktadır. Ölçeklerden toplanan veriler yalnızca araştırmacı ve tez danışmanı ile paylaşılmamıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Bu araştırmada toplanan verilerin istatistiksel analizi için SPSS 22 programı kullanılmıştır. Araştırmaya 493 kişi katılım sağlamış olup, bunlardan 73'ü belirtilen yaş aralığında olmadığı için değerlendirmeye alınmamıştır. Toplam 420 kişi ile analizler gerçekleştirilmiştir. Bunlardan 307'si kadın (%73.1), 113'ü erkek (%26.9) katılımcıdır.

Öncelikle ölçeklerin psikometrik analizleri gerçekleştirilmiş ve yeterli değerleri sağladıkları görölmüş (Kılıç, 2016), ardından araştırmaya katılanların demografik bilgilerine dair betimleyici analizler yapılmıştır. Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özelliklerinin normal dağılımı incelenirken basıklık ve arpıklık katsayıları dikkate alınmıştır. Bu katsayıların +2 ile -2 arasında olması normal dağılım gösterdiği anlamına gelmektedir (George ve Mallery, 2010). Bu değerler dikkate alındığında örneklemin normal dağılım gösterdiği hesaplanmıştır.

İki gruptan oluşan demografik değişkenlerin istatistiksel olarak farklılığını test etmek amacıyla bağımsız örnekleme t-testi analizi kullanılmıştır. İki'den fazla gruptan oluşan demografik değişkenlerin farklılığını test etmekte de tek yönlü ANOVA analizi uygulanmıştır. Araştırmada ele alınan değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya konmasında Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Araştırmada, internet bağımlılığı değişkeninin aracı etkisiyle, sosyal anksiyete toplam puanının siber zorbalığı ve siber mağduriyeti yordayıp yordamadığının tespiti amacıyla regresyon analizi uygulanmıştır.

Ölçekler arasındaki ilişkiler aşağıdaki kriterlere göre değerlendirilmiştir (Kalaycı, 2005: 116):

.00 - .25 Çok Zayıf

.26 - .49 Zayıf

.50 - .69 Orta

.70 - .89 Yüksek

.90 – 1.00 ok Yüksek

BÖLÜM 4

4. BULGULAR

4.1. Araştırma Grubunu Tanımlayıcı Bulgular

Araştırmaya katılan 420 kişinin yaş ortalaması 21.74 ($ss= 3.27$) olarak hesaplanmıştır. Cinsiyet dağılımında %73.1'inin kadın, %26.9'unun ise erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların 258'i (%61.4) lise ve altı eğitim düzeyindeyken 162'si (%38.6) en az üniversite mezunu olduğunu bildirmiştir.

Katılımcıların %28.6'sının çalıştığı, %60'ının öğrenci olduğu ve %11.4'ünün çalışmadığı görülmektedir. Gelir düzeyi dağılımlarında %36'sının düşük düzeyde, %64'ünün orta-yüksek düzeyde gelire sahip olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında katılımcıların büyük çoğunluğunun (%73.8) bekar/boşanmış olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların günlük internette geçirdikleri süreye yönelik analiz sonuçlarında %6'sının en fazla 1 saat, %44'ünün 2-4 saat, %32.6'sının 5-7 saat ve %17.4'ünün 7 saatten fazla zaman geçirdikleri tespit edilmiştir.

Tablo 4.1'de araştırmaya katılanların cinsiyet, eğitim durumu, algılanan gelir düzeyi, medeni durumu ve internette geçirilen süreye ait özellikleri yer almaktadır.

Tablo 4.1. Katılımcılara Yönelik Demografik Bulgular

Sosyo-demografik özellikler		<i>N</i>	<i>%</i>
Cinsiyet	Kadın	307	73.1
	Erkek	113	26.9
En son mezun olunan okul	Lise ve altı	258	61.4
	Üniversite ve üstü	162	38.6
Algılanan gelir düzeyi	Düşük	151	36
	Orta-Yüksek	269	64
Medeni durum	Bekar/Boşanmış	310	73.8
	Evli	21	5
	İlişkisi var	89	21.2
Günlük internette geçirilen süre	En fazla 1 saat	25	6
	2-4 saat	185	44
	5-7 saat	137	32.6
	7 saatten fazla	73	17.4

Araştırmada kullanılan değişkenlere ilişkin minimum ve maksimum değerler, ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 4.2’de sunulmuştur.

Tablo 4.2. Ölçekleri Tanımlayıcı Bulgular

	<i>Min.</i>	<i>Maks.</i>	\bar{X}	<i>ss</i>	<i>Cronbach's</i> <i>alfa değeri</i>
Siber Zorbalık	10	23	12.58	3.08	.64
Siber Mağduriyet	10	33	15.43	4.76	.75
İnternet Bağımlılığı	12	57	27.69	9.12	.86
Korku-Anksiyete	0	72	18.28	16.31	.95
Kaçınma	0	72	19.95	15.7	.94
Sosyal Anksiyete Toplam	0	144	38.23	30.98	.97

Ölçekler ve alt boyutlarına yönelik elde edilen tanımlayıcı bulgularda internet bağımlılığı ortalama puanının 27.69 ($ss= 9.12$) olduğu tespit edilmiştir. Ölçekten alınabilecek puanın minimum 12, maksimum 60 puan olduğu göz önüne alındığında bu sonuç, katılımcıların internet bağımlılık düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların korku-anksiyete puanlarının ortalamasının 18.28 ($ss= 16.31$) olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuç, katılımcıların orta düzeyde anksiyete yaşadıklarını göstermektedir. Benzer şekilde kaçınma puanlarının ortalaması 19.95 ($ss= 15.7$) olarak hesaplanmıştır. Katılımcıların sosyal anksiyete toplam puanlarının ortalamasının ise 38.23 ($ss= 30.98$) olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların siber zorbalık puanlarının ortalamasının 12.58 ($ss= 3.08$), siber mağduriyet puanlarının ortalamasının ise 15.43 ($ss= 4.76$) olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, katılımcıların siber zorbalık ve mağduriyet düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir.

Araştırmada kullanılan değişkenlerin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla bağımsız örneklem t testi analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.3'te sunulmuştur.

Tablo 4.3. Cinsiyete Göre Ölçeklerin İncelenmesi

		<i>N</i>	\bar{X}	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Siber Zorbalık	Kadın	307	12.39	2.92	-2.12	.035*
	Erkek	113	13.11	3.44		
Siber Mağduriyet	Kadın	307	15.48	4.73	0.34	.73
	Erkek	113	15.3	4.85		
İnternet Bağımlılığı	Kadın	307	28.56	9.02	3.29	.001**
	Erkek	113	25.3	8.99		
Sosyal Anksiyete	Kadın	307	41.42	31.83	3.53	.000***
	Erkek	113	29.54	26.79		

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Araştırmaya katılanların siber zorbalık toplam puanları ile cinsiyet arasındaki farklılığın tespitine yönelik yapılan analiz sonucunda .05 düzeyinde anlamlı bir

farklılık olduğu tespit edilmiştir ($t(418) = -2.12, p < .05$). Bu farklılıkta, erkeklerin siber zorbalık toplam puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde kadınlardan daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Başka bir deyişle, kadınların siber zorbalık yapma oranı erkeklerden daha düşüktür.

Katılımcıların siber mağduriyet toplam puanları ile cinsiyet arasındaki farklılığın tespitine yönelik yapılan analiz sonucunda .05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($t(418) = 0.34, p > .05$). Bir başka deyişle, siber siber mağduriyet düzeyleri cinsiyete göre değişmemektedir.

Katılımcıların internet bağımlılığı seviyeleri ile cinsiyet arasındaki farklılığın tespitine yönelik yapılan analiz sonucunda .01 düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($t(418) = 3.29, p < .01$). Bu farklılıkta, kadınların internet bağımlılığı seviyelerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir deyişle erkekler, kadınlardan daha az internet bağımlılığı puanına sahiptir.

Katılımcıların sosyal anksiyete toplam puanları ile cinsiyet arasındaki farklılığın tespitine yönelik yapılan analiz sonucunda .001 düzeyinde anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiştir ($t(418) = 3.53, p = .000$). Bu farklılıkta, kadınların sosyal anksiyete seviyelerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde erkeklerden daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Bir başka deyişle, kadınların sosyal anksiyete seviyeleri erkeklerden daha yüksektir.

Araştırmada kullanılan değişkenlerin eğitim seviyesine göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek amacıyla bağımsız örneklem t testi analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.4'te sunulmuştur.

Tablo 4.4. Eğitim Düzeyine Göre Ölçeklerin İncelenmesi

		<i>N</i>	\bar{X}	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Siber Zorbalık	Lise ve altı	258	12.79	3.11	1.78	.08
	Üniversite ve üstü	162	12.55	3.02		
Siber Mağduriyet	Lise ve altı	258	15.78	4.84	1.88	.06
	Üniversite ve üstü	162	14.88	4.58		
İnternet Bağımlılığı	Lise ve altı	258	28.81	9.46	3.24	.001**
	Üniversite ve üstü	162	25.89	8.26		
Sosyal Anksiyete	Lise ve altı	258	43.1	32.63	4.35	.000***
	Üniversite ve üstü	162	30.46	26.45		

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Katılımcıların siber zorbalık puanları ile eğitim düzeyi arasındaki farklılığın tespitine yönelik yapılan analiz sonucunda .05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir ($t(418) = 1.78, p > .05$). Aynı şekilde siber mağduriyet puanları ile eğitim düzeyi arasında da .05 düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur ($t(418) = 1.88, p > .05$). Bir başka deyişle, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri eğitim seviyesine göre değişmemektedir.

Araştırmaya katılanların internet bağımlılığı seviyeleri ile eğitim düzeyi arasındaki farklılığın tespitine yönelik yapılan analiz sonucunda lise ve altı eğitim seviyesinde olanların üniversite ve üstü eğitim seviyesindekilere göre internet bağımlılığı puanı yüksek bulunmuştur ($t(418) = 3.24, p < .01$). Başka bir deyişle üniversite ve üstü eğitim grubundaki katılımcılar, lise ve altı eğitim grubuna göre daha az internet bağımlılığı puanına sahiptir.

Sosyal anksiyete toplam puanı ile eğitim düzeyi arasındaki farklılığın tespitine yönelik yapılan analiz sonucunda lise ve altı eğitim seviyesinde olanların üniversite ve üstü eğitim seviyesinde olanlara göre sosyal anksiyete toplam puanı yüksek bulunmuştur ($t(418) = 4.35, p = .000$). Bir başka deyişle sosyal anksiyete, lise ve altı eğitim grubunda üniversite ve üstü eğitim grubuna göre daha yaygındır.

Araştırmada kullanılan değişkenlerin yaş ile ilişkisini incelemek amacıyla korelasyon analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.5'te paylaşılmıştır.

Tablo 4.5. Yaşa Göre Değişkenlerin İncelenmesi

	1	2	3	4	5	6	7
1.Yaş	<i>r</i> 1						
2.Siber Zorbalık	<i>r</i> -.07	1					
3.Siber Mağduriyet	<i>r</i> -.09	.53**	1				
4.İnternet Bağımlılığı	<i>r</i> -.21**	.22**	.15**	1			
5.Korku-Anksiyete	<i>r</i> -2.4**	-.03	.12*	.42**	1		
6.Kaçınma	<i>r</i> -2.6**	.03	.14**	.47**	.87**	1	
7.Sosyal Anksiyete	<i>r</i> -.26**	-.005	.13**	.46**	.97**	.97**	1

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Yapılan analiz sonucunda yaş değişkeni ile internet bağımlılığının ($r = -.21$, $p = .000$) ve sosyal anksiyetenin ($r = -.26$, $p = .000$) negatif yönde anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu bulunmuştur. Bu sonuca göre katılımcıların yaşı arttıkça internet bağımlılığı ve sosyal anksiyete seviyeleri düşmektedir. Siber zorbalık ($r = -.07$, $p = .16$) ve siber mağduriyetin ($r = -.09$, $p = .07$) ise yaşla istatistiksel olarak ilişkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka deyişle, siber zorbalık ve siber mağduriyet düzeyleri yaşa göre değişmemektedir.

Araştırmada kullanılan değişkenlerin algılanan gelir seviyesine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla bağımsız örneklem t testi analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.6'da paylaşılmıştır.

Tablo 4.6. Algılanan Gelir Seviyesine Göre Değişkenlerin İncelenmesi

		<i>N</i>	\bar{X}	<i>ss</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Siber Zorbalık	Düşük	151	12.64	3.13	.29	.77
	Orta-Yüksek	269	12.55	3.06		
Siber Mağduriyet	Düşük	151	15.5	4.78	.23	.82
	Orta-Yüksek	269	15.39	4.75		
İnternet Bağımlılığı	Düşük	151	28.41	10.06	1.17	.24
	Orta-Yüksek	269	27.28	8.54		
Sosyal Anksiyete	Düşük	151	41.79	31.83	1.77	.08
	Orta-Yüksek	269	36.22	30.37		

Yapılan analiz sonucunda araştırma değişkenleri, algılanan gelir seviyesine göre farklılaşmamaktadır (siber zorbalık: $t(418) = .29, p > .05$; siber mağduriyet: $t(418) = .23, p > .05$; internet bağımlılığı: $t(418) = 1.17, p > .05$; sosyal anksiyete: $t(418) = 1.77, p > .05$). Bir başka deyişle, siber zorbalık, siber mağduriyet, internet bağımlılığı ve sosyal anksiyete düzeyleri algılanan gelir seviyesine göre değişmemektedir.

Katılımcıların günlük internette geçirdikleri sürenin araştırma değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla tek yönlü ANOVA analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.7’de paylaşılmıştır.

Tablo 4.7. Günlük İnternette Geçirilen Sürenin Değişkenler ile İlişkisinin İncelenmesi

	<i>N</i>	\bar{X}	<i>ss</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
--	----------	-----------	-----------	----------	----------

Siber Zorbalık	En fazla 1 saat	25	11.16	1.46	4.63	.003**
	2-4 saat	285	12.23	2.81		
	5-7 saat	137	12.95	3.32		
	7 saatten fazla	73	13.29	3.43		
Siber Mağduriyet	En fazla 1 saat	25	15.8	5.8	.15	.93
	2-4 saat	285	15.27	4.42		
	5-7 saat	137	15.53	5.13		
	7 saatten fazla	73	15.53	4.57		
İnternet Bağımlılığı	En fazla 1 saat	25	19.52	4.68	23.74	.000***
	2-4 saat	285	25.3	8.14		
	5-7 saat	137	29.77	8.53		
	7 saatten fazla	73	32.62	9.95		
Sosyal Anksiyete	En fazla 1 saat	25	40.32	35.27	1.34	.26
	2-4 saat	285	35.08	30.46		
	5-7 saat	137	39.57	29.63		
	7 saatten fazla	73	42.97	32.97		

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Yapılan analiz sonucunda günlük internette geçirilen süreye göre siber zorbalık düzeyinin farklılaştığı görülmüştür ($F(416) = 4.63, p < .01$). Bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak için yapılan Bonferroni analizi sonucunda, günde en fazla 1 saat internete girenlerin siber zorbalık yapma oranının (Ort.= 11.16), günde 5-7 saat (Ort.= 12.95) ve 7 saatten fazla internette vakit geçirenlerden (Ort.= 13.29) anlamlı bir şekilde düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p < .05$).

İnternet bağımlılığının günlük internette geçirilen süreye göre farklılaştığı görülmüştür ($F(416) = 23.74, p = .000$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu bulmak amacıyla yapılan Bonferroni analizi sonucunda, günde en fazla 1 saat internette vakit geçirenlerin internet bağımlılığı seviyesi (Ort.= 19.52) diğer tüm gruplardan anlamlı bir şekilde düşük bulunmuştur ($p < .05$). Günlük 2-4 saat internette vakit geçirenlerin internet bağımlılık seviyesinin (Ort.= 25.3) 5-7 saat (Ort.= 29.77) ve 7 saatten fazla internette vakit geçirenlerden (Ort.= 32.62) düşük olduğu görülmüştür

($p < .05$). 5-7 saat ve 7 saatten fazla internette vakit geçirenler arasında ise anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin ve alt boyutlarının aralarındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi uygulanmış, sonuçları Tablo 4.8'de paylaşılmıştır.

Tablo 4.8. Araştırmada Kullanılan Ölçekler ve Alt Boyutlarının Korelasyon Analizi

		1	2	3	4	5	6
1.Siber Zorbalık	<i>r</i>	1					
2.Siber Mağduriyet	<i>r</i>	.53**	1				
3.İnternet Bağımlılığı	<i>r</i>	.22**	.15**	1			
4.Korku-Anksiyete	<i>r</i>	-.03	.12*	.42**	1		
5.Kaçınma	<i>r</i>	.03	.14**	.47**	.87**	1	
6.Sosyal Anksiyete	<i>r</i>	-.005	.13**	.46**	.97**	.97**	1

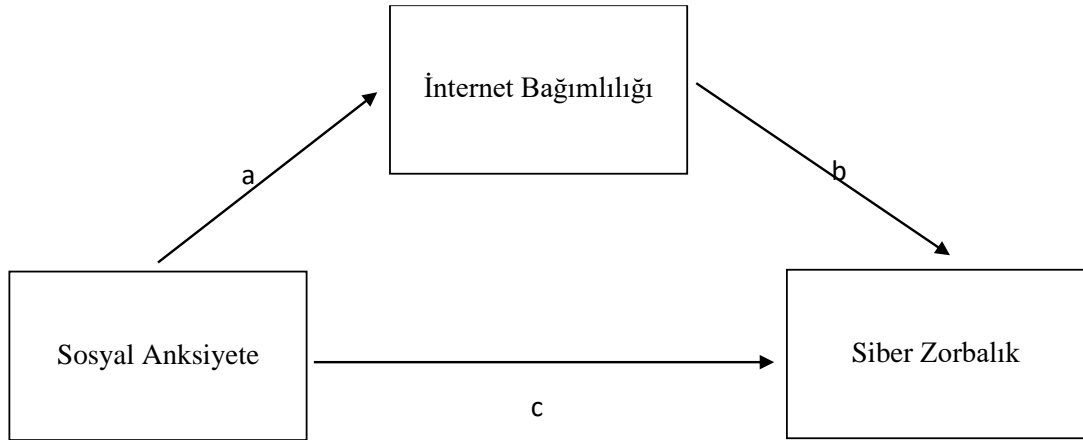
* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Korelasyon analizi sonuçlarına göre siber zorbalık, siber mağduriyet ($r = .53, p = .000$) ve internet bağımlılığı ($r = .22, p = .000$) ile istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Buna göre siber zorbalık arttıkça siber mağduriyet ve internet bağımlılığı da artmaktadır. Siber mağduriyet, araştırmanın tüm değişkenleri ile ilişkili bulunmuştur. Siber mağduriyet, internet bağımlılığı ($r = .15, p = .002$), korku-anksiyete ($r = .12, p = .01$), kaçınma ($r = .14, p = .005$) ve sosyal anksiyete ($r = .13, p = .005$) ile pozitif yönde anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Buna göre, siber mağduriyet arttıkça internet bağımlılığı, korku-anksiyete, kaçınma ve sosyal anksiyete artmaktadır. Araştırma değişkenlerinden internet bağımlılığı da sosyal anksiyete toplam puanı ile ($r = .46, p = .000$) korku-anksiyete ile ($r = .42, p = .000$) ve kaçınma ile ($r = .42, p = .000$) pozitif yönde ilişkili bulunmuştur. Bir başka deyişle internet bağımlılığı arttıkça korku-anksiyete, kaçınma ve sosyal anksiyete artmaktadır.

4.2. Regresyon Aracı Etki Analizi

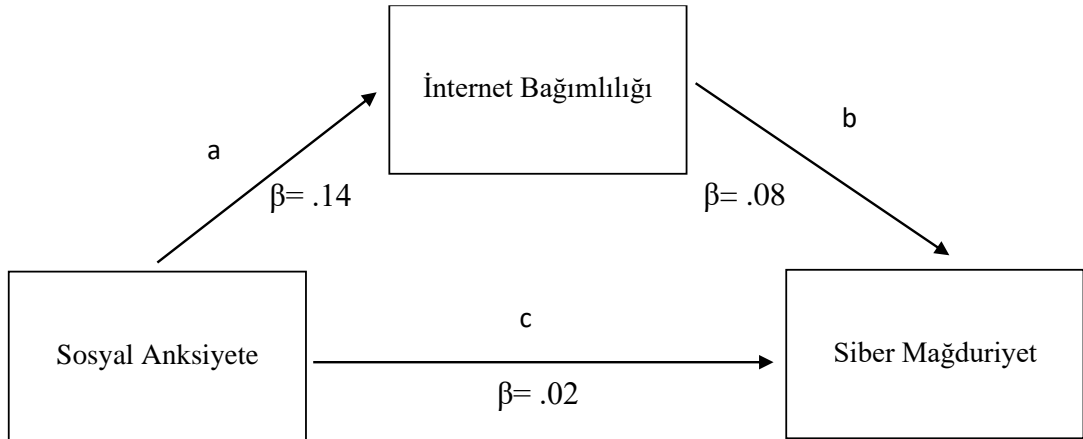
Aracı etki analizinin değerlendirilmesinde Baron ve Kenny'nin (1986) aracı etki modeli esas alınmıştır. Bu modele göre bir değişkenin aracı değişken kabul edilebilmesi için gereken şartlar şunlardır: a) bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmalıdır, b) bağımsız değişken ile aracı değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmalıdır, c) aracı değişken ile bağımlı değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmalıdır, d) aracı değişken modele dahil edildiğinde bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı olmaktan çıkmalı (tam aracı) ya da anlamlılık seviyesi azalmalıdır (kısmi aracı) (Baron ve Kenny, 1986).

Araştırmada internet bağımlılığının aracı rolüyle sosyal anksiyete toplam puanının siber zorbalık ve siber mağduriyeti yordayıcı etkisini göstermek amacıyla aşağıdaki modeller geliştirilmiştir.

Şekil 4.1. Siber Zorbalık Aracı Etki Modeli

Araştırmanın birinci hipotezini test etmek amacıyla sosyal anksiyete toplam puanı ile siber zorbalık arasında anlamlı bir ilişki bulunmamasına rağmen araştırmanın temel hipotezi olması sebebiyle regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda sosyal anksiyetenin siber zorbalığı anlamlı bir şekilde yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır ($F(1,418) = .009, p > .05$). Bir başka deyişle siber zorbalık yapma oranı, sosyal anksiyete seviyesine göre farklılaşmamaktadır.

Araştırmanın ikinci hipotezini test ederken aracı değişken ön koşullarını araştırmak amacıyla bağımlı, bağımsız ve aracı değişkenler arasında basit regresyon

Şekil 4.2. Siber Mağduriyet Aracı Etki Modeli

analizi yürütülmüştür. Analiz sonuçlarına göre internet bağımlılığı aracı değişkeninin hem sosyal anksiyete ($R = .46, R^2 = .21, p = 0$) ile hem de siber mağduriyet ($R = .15, R^2 = .02, p < .01$) ile, sosyal anksiyetenin ise siber mağduriyet ile ($R = .13, R^2 = .02, p < .01$) arasında anlamlı ilişki olduğu bulgulanmıştır. Sonraki aşamada araştırmanın ikinci hipotezini test etmek amacıyla uygulanan aracı etki analizi sonuçları Tablo 4.9'da paylaşılmıştır.

Tablo 4.9. Sosyal Anksiyetenin Siber Mağduriyeti Yordayıcı Etkisinde İnternet Bağımlılığının Aracı Değişken Analizi

Analiz Aşaması	Yordayıcı Değişken	Yordanan Değişken	R	R ²	Uyar. R ²	β	t	p
1			.135**	.018	.016	.021	2.79	.005

	Sosyal Anksiyete	Siber Mağduriyet						
2	Sosyal Anksiyete	Siber Mağduriyet	.168*	.028	.024	.084	1.54	.12
	İnternet Bağımlılığı					.112	2.06	.04

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Yukarıdaki tabloya göre regresyon analizinin ilk aşamasında sosyal anksiyete toplam puanının siber mağduriyeti anlamlı seviyede yordadığı ve siber mağduriyete ilişkin varyansın %1'ini açıkladığı görülmektedir. İkinci aşamada modele internet bağımlılığı değişkeninin dahil edilmesiyle sosyal anksiyetenin, varyansın %2'sini açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca sosyal anksiyete değişkenine ilişkin beta değerinin .021'den .084'e yükseldiği görülmüştür. Sobel testi sonucuna göre bu farklılığın anlamlı olduğu görülmektedir (*Sobel* $z = 2.06$, $p < .05$). Yapılan analiz sonucuna göre internet bağımlılığının sosyal anksiyete ile siber mağduriyet arasında kısmi aracı role sahip olduğu söylenebilir ($F(2,417) = 6.06$, $p < .05$). Bir başka deyişle, sosyal anksiyetenin siber mağduriyeti yordayıcı etkisinde internet bağımlılığının kısmi aracı etkisi bulunmaktadır.

BÖLÜM 5

5. TARTIŞMA

Bu çalışmada beliren yetişkin örnekleminde sosyal anksiyete ve internet bağımlılığının siber zorbalık ve siber mağduriyet üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Araştırmaya 307 kadın (%73.1), 113 erkek (%26.9) olmak üzere toplam 420 kişi katılmıştır. Örneklemin yaş ortalaması 21.74 ($ss= 3.27$) olarak hesaplanırken katılımcıların 258'i lise ve altı (%61.4), 162'si üniversite ve üstü (%38.6) eğitim grubundadır. Algılanan gelir seviyesine bakıldığında araştırmaya katılanlardan 151 kişinin (%36) kendisini düşük, 269 kişinin (%64) kendisini orta-yüksek gelir düzeyinde değerlendirdiği görülmektedir.

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgular, literatür çerçevesinde değerlendirilmiş ve araştırmanın sınırlılıklarına ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. Demografik Değişkenler Açısından Araştırma Bulgularının Tartışılması

Araştırma değişkenlerinden siber zorbalık ve siber mağduriyet, sosyo-demografik değişkenler açısından incelendiğinde; erkeklerin siber zorbalık oranının kadınlardan istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksek olduğu ancak siber mağduriyetin cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kanada'da yürütülen bir araştırmada siber zorbalık oranının %17, siber mağduriyet oranının ise yaklaşık %25 olduğu hesaplanırken; siber mağduriyetin cinsiyete göre farklılaşmadığı ancak siber zorbalığın erkekler arasında daha yaygın olduğu görülmüştür (Li, 2006). Bu bulgu, araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Literatürde bu konuda farklı sonuçlar paylaşan çalışmalar da mevcuttur. İsveç'te yapılan bir araştırmada Beckman, Hagquist ve Hellström (2013), kızların siber mağdur olma

olasılığının erkeklerden yüksek olduğunu ancak siber zorbalığın cinsiyete göre farklılık göstermediğini bildirmiştir. Malezya’da yapılan bir araştırmada ise siber zorbalık ve siber mağduriyetin cinsiyetle ilişkili olmadığı bulgulanmıştır (Balakrishnan, 2015). Erkeklerin siber zorbalık oranının kadınlardan yüksek bulunduğu çalışmalar da mevcuttur (Heiman ve Olenik-Shemesh, 2015). Ülkemizde yapılan araştırmalar incelendiğinde, Dalmaç-Polat ve Bayraktar (2016), siber zorbalığın erkeklerde daha yaygın olduğunu bildirirken siber mağduriyet için böyle bir farkın bulunmadığını paylaşmıştır. Taştekin ve Bayhan (2018) ise 14-17 yaş arası 895 ergenle yürüttükleri araştırmada kızların siber zorbalık ve siber mağduriyet puanlarının anlamlı bir şekilde erkeklerden düşük olduğunu ortaya koymuştur. Erkeklerin şiddete, akran zorbalığına ve saldırgan davranışlara daha meyilli olduğu düşünüldüğünde siber zorbalığın erkeklerde daha yaygın olması beklenen bir sonuçtur. Siber mağduriyetin erkek ve kadınlar için benzer oranlarda gerçekleşmesinin ise çevrimiçi ortamda anonimlik sayesinde güç üstünlüğünü elinde tutan siber zorbanın, cinsiyet farketmeksizin zorbalık davranışını gerçekleştirebilmesiyle açıklanabileceği düşünülmektedir.

Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile yaş arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Büyükyıldırım ve Dilmaç (2015) 1028 kişi ile gerçekleştirdikleri çalışmada, siber mağduriyet puanlarının yaşa göre farklılaşmadığını tespit etmişlerdir. Literatürde benzer sonuçlar paylaşan birçok araştırma mevcuttur (Fırat ve Ayran, 2016; Beran, Rinaldi, Bickham ve Rich, 2012; Balakrishnan, 2015; Dalmaç-Polat ve Bayraktar, 2016). Ayas ve Horzum (2012), ilköğretim ikinci kademe öğrencilerle yaptığı araştırmada katılımcıların yaşları arttıkça siber zorbalık yapma ihtimallerinin de arttığını bildirmiş ve bu durumu yaşın ilerlemesiyle teknolojik araçlara sahip olma ve kullanma becerisinin artmasıyla açıklamıştır. Erdur-Baker ve Tanrıkulu (2010) ise 10-14 yaş arası öğrencilerin katılımıyla siber zorbalık ve siber mağduriyetin demografik değişkenler ve depresif semptomlarla ilişkisini inceledikleri araştırmada yaş ve cinsiyetin etkisini birlikte incelemiş, 14 yaşındaki kız öğrencilerin, diğer yaşlardaki kız öğrencilerin hepsinden daha yüksek siber zorbalık puanı aldığını bulgulanmıştır. 14 yaşındaki kız öğrencilerin aynı zamanda 14 yaşındaki erkek öğrencilerden de istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksek siber zorbalık puanlarına sahip olduğu rapor edilirken siber mağduriyet, yaş ve cinsiyetle ilişkili bulunmamıştır. Taştekin ve Bayhan (2018), 14 yaşındaki katılımcıların siber zorbalık puanının 17 yaşındaki katılımcılardan anlamlı bir şekilde düşük bulunduğunu

bildirirken siber mağduriyet, yaş ile ilişkili bulunmamıştır. Literatüre bakıldığında ilköğretim, lise ve üniversite öğrencileriyle araştırmaların yürütüldüğü görülmektedir. Mevcut araştırmada literatüre kıyasla daha geniş bir yaş aralığı kullanılmasının sonuçlar üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu yaş aralığında daha çok araştırma yapılması tavsiye edilmektedir.

İnternet bağımlılığının cinsiyet ile ilişkisi incelendiğinde, kadınların internet bağımlılığının erkeklerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde internet bağımlılığı ile cinsiyetin ilişkisini inceleyen çalışmalara bakıldığında Yılmaz, Şahin, Haseski ve Erol (2014) Balıkesir’de öğrenim gören 2853 lise öğrencisiyle yaptıkları araştırmada erkek öğrencilerin internet bağımlılığının kızlardan yüksek olduğunu bulgulamıştır. İtalya’da yapılan bir araştırmada internet bağımlılığının cinsiyetle ilişkili bulunmadığı ancak riskli grupta daha çok kadınların bulunduğu bildirilmiştir (Vigna-Taglianti vd., 2017). Fernández-Villa ve arkadaşları (2015) ise problemlerli internet kullanımının cinsiyet profilini analiz etmiş ve internet bağımlılığı olan erkeklerin interneti daha çok oyun ve çevrimiçi alışveriş gibi eğlence amacıyla kullandığını, kadınların ise sohbet ve sosyal ağlar gibi sosyalleşme amacıyla kullandığını paylaşmıştır. Victorin ve arkadaşları (2020) 15 yaşındaki 700 ergenle yürüttükleri araştırmanın sonucunda internet bağımlılığının cinsiyetle ilişkili olmadığını ancak olumsuz sonuçlarından kızların daha çok etkilendiğini ortaya koymuştur. Mevcut araştırmanın bulgularına paralel olarak Ak, Koruklu ve Yılmaz (2013), lise öğrencileriyle yaptıkları araştırmada kız öğrencilerin internet bağımlılığının erkeklerden yüksek bulunduğunu paylaşmıştır. Bu çalışmanın örneklemindeki cinsiyet dağılımının eşitsizliği ve kadınların yüksek temsilinin bulgular üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir.

İnternet bağımlılığının demografik değişkenlerden yaş ile ilişkisine bakıldığında ise yaş arttıkça internet bağımlılığının azaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Günay, Öztürk, Arslantaş ve Sevinç (2018), Erciyes Üniversitesi öğrencileriyle yürüttükleri araştırmada 20 yaş altındaki katılımcıların internet bağımlılık düzeyinin 20 yaş ve üzerindeki katılımcılardan daha yüksek olduğunu bildirmiştir. Durak-Batıgün ve Hasta (2010) 18-27 yaş arası örnekleme gerçekleştirdikleri araştırmada, internet bağımlılığı ile yaş arasında anlamlı bir ilişkili olmadığını rapor etmiştir. Nakayama, Ueno, Mihara, Kitayuguchi ve Higuchi (2020) ise ilk internet kullanımı 5 yaşından önce olan erkeklerin internet bağımlılık düzeyinin, ilk internet kullanımı 12 yaşından sonra olanlara göre daha yüksek olduğunu bildirmiştir. Araştırma sonuçlarındaki bu

farklılıkların, seçilen örneklerdeki yaş dağılım farkıyla ve araştırmaların gerçekleştirildikleri yıllarla ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın bir diğer değişkeni olan sosyal anksiyetenin cinsiyet ile ilişkisine bakıldığında kadınların sosyal anksiyete puanlarının erkeklerden yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Xu ve arkadaşları (2012) da bu bulguyla paralel sonuçlar paylaşmış ve sosyal anksiyetesi olan kadınlarda içselleştirme bozuklukları görülürken, sosyal anksiyetesi olan erkeklerde dışsallaştırma bozuklukları saptandığını bildirmiştir. Ulusal Komorbidite Araştırması'nda Kessler ve arkadaşları (1994) kadınlarda sosyal anksiyete görülme sıklığının daha yüksek olduğunu ancak erkeklerin bu konuda tedavi arayışının daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Asher ve arkadaşları (2017) da sosyal anksiyete bozukluğunun kadınlarda daha sık görüldüğünü ve bunun Benlik Kurgusu Teorisi ile açıklanabileceğini dile getirmiştir. Bu teoriye göre erkekler bağımsız bir benlik kurgusunu sürdürme eğilimindeyken kadınlar, başkalarının benliğinin bir parçası olarak temsil edildiği, karşılıklı bağımlı bir benlik kurgusu oluşturma eğilimindedir. Kültürel etkiler de göz önüne alındığında erkeklerin sosyal ortamlarda kadınlardan daha aktif olmasının ve kadınların çekingenliğinin olumlu karşılama taktir edildiği bir yapıda bu, beklenen bir sonuçtur. Buna göre bu sonuçlar toplumsal cinsiyet rolleri ve kültürel etkilerle ilişkilendirilebilir.

Sosyal anksiyete ile yaş arasındaki ilişki incelendiğinde, negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Buna göre yaş arttıkça sosyal anksiyete azalmaktadır. Koyuncu, Binbay, Özyıldırım ve Ertekin (2012), sosyal anksiyete bozukluğu tanısı almış kişilerle sosyal anksiyetenin erken ya da geç başlangıçlı olmasının klinik seyri nasıl etkilediğini araştırmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların %78'inde sosyal anksiyete bozukluğunun 18 yaşından önce başladığı ve erken başlangıcın daha şiddetli semptomlarla ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Araştırmalar, sosyal anksiyetenin 13-19 yaşlar arasında ortaya çıktığını dile getirirse de 5 yaş gibi erken bir yaşta ya da çok daha geç bir yaşta da başlayabileceği savunulmaktadır (Köroğlu, 1996). Mevcut araştırma sonuçlarına göre yaş arttıkça sosyal anksiyete azalmaktadır. Bu durumun yaşın artmasıyla tedavi arayışının da artması sonucunda gerçekleşebileceği düşünülmektedir.

5.2. Araştırma Bulguları Işığında Değişkenlerin İlişkisinin Tartışılması

Son yıllarda bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler doğrultusunda iletişim olanakları artmış, bilgiye hızlı bir şekilde ulaşma imkanı doğmuş, duygu ve düşüncelerin hızlı bir biçimde karşıdaki kişiye aktarımı sağlanmıştır. İnternet erişim olanaklarının da artmasıyla artık kişiler herhangi bir yer ve mekan sınırlaması olmaksızın düşüncelerini özgürce karşı tarafa aktarma imkanı bulmuştur. Tüm bunların yanında oyun, eğlence, iş, eğitim ve diğer amaçlı kullanımlar neticesinde internet hayatımızın temel unsurlarından biri haline gelmiştir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Patchin ve Hinduja, 2006; Slonje ve Smith, 2008).

İnternetin sağladığı faydaların yanında özellikle ergenlerde birtakım zararlarının olduğu ifade edilmektedir. Valkenburg ve Soeters (2001) internetin zararları arasında pornografik görüntüler, şiddet içerikli filmler ve kişisel verilerin açıklanması gibi problemleri durumların olduğunu ifade etmiştir. İnternetin asıl kullanım amacının dışında olacak şekilde, art niyetli kişiler tarafından kendi emelleri doğrultusunda kullanılması, zararlı e-postalar, kişi veya gruba hakaret ve tehdit içerikli mesajların iletilmesi siber zorbalık olarak adlandırılmaktadır (Arıca, 2009). Erdur-Baker ve Kavşut (2007), yaptıkları çalışmada bilgi ve iletişim teknolojilerini yoğun bir şekilde kullananlarda siber zorbalık davranışlarının daha çok sergilendiğini dile getirmiştir. Çetin, Peker ve Eroğlu'nun (2010) araştırmasında internet bağımlılığının siber zorbalık davranışlarını arttırdığı kaydedilmiştir. Ybarra ve Mitchell (2004), siber zorba ve siber mağdur olmanın önemli bir yordayıcısının yoğun bir şekilde internet kullanımı olduğunu dile getirmişlerdir. Literatür incelemeleri göstermektedir ki; sosyal ve kişilerarası ilişkilerini, akademik başarısını olumsuz etkileyecek derecede internet aktivitelerini kontrol edemeyen, zihni sürekli çevrimiçi ortamlarla meşgul olan bireylerin, bekleneceği üzere, bu ortamlarda zorbalığa maruz kalma ya da zorba olma ihtimalleri artmaktadır. Mevcut çalışmada da bu bulgu desteklenmiş, siber zorbalık ve siber mağduriyetle internet bağımlılığı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu sonuç ışığında değerlendirildiğinde, bireylerin internette harcadıkları zamanın artması, onların çevrimiçi ortamda hedef haline gelme olasılığını artırmaktadır. Benzer şekilde internet bağımlılığı olan bireylerin artan zamanla birlikte sanal dünyada, sanal dünyanın kurallarıyla yaşamaya başlamaları sonucunda etkileşim elde etmek ve sanal bir çevre kurmak amacıyla da zorbalık yapma ihtimallerinin artabileceği düşünülmektedir.

Araştırmalarda siber zorbalık ve siber mağduriyetin sosyal anksiyete ile ilişkili olduğu kaydedilmiştir (Hackett, 2017; Siegel vd., 2009). Pabian ve Vandebosch

(2016), siber zorbalık ile sosyal anksiyete arasındaki nedensellik ilişkisini inceleyebilmek amacıyla boylamsal bir araştırma yürütmüş ve sosyal anksiyetenin siber mağduriyet için bir sonuç olmaktan ziyade risk faktörü olduğunu bildirmiştir. Bu durum, daha az gelişmiş sosyal becerileri nedeniyle başkalarından yardım isteme ve kendilerini ifade edebilme olasılıkları düşük olduğu için sosyal anksiyetesi yüksek olan kişilerin siber zorbalığın hedefi haline gelme ihtimalini artırmasıyla olarak yorumlanmıştır. Fahy ve arkadaşları (2016) ise bir yıl arayla topladıkları verilerin sonucunda siber zorbalarda ve siber mağdurlarda depresif semptomların ve sosyal anksiyetenin görüldüğünü rapor etmiştir. Konya’da gerçekleştirilen bir araştırmada da siber mağduriyetin sosyal anksiyete ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulgulanmıştır (Summak, 2019). Akboğa ile Gürkan (2019) ise yaptıkları çalışmada, sosyal anksiyete ile internet bağımlılığı arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Zorbaz ve Tuzgöl-Dost (2014), lise öğrencileriyle yaptıkları araştırmada sosyal anksiyetenin olumsuz değerlendirilme korkusu alt boyutunun internet bağımlılığını yordadığını bildirmiştir. Bu sonuca göre çevrimiçi ortamlarda kimliğin gizlenebilmesi ile değerlendirilme korkusu hissedilmemesi, sosyal anksiyete yaşayan bireylerin daha fazla internette vakit geçirmeye yönelmesine sebep olmaktadır. Sosyal anksiyetesi yüksek olan bireylerin yüz yüze iletişimden kaçınıp çevrimiçi ortamlarda sosyalleşmeyi tercih etmeleri sonucunda hem internet bağımlılığı riskinin hem de siber zorbalığa maruz kalma riskinin arttığı savunulmaktadır (Navarro vd., 2013).

Mevcut araştırmada siber zorbalık, siber mağduriyet ve internet bağımlılığı ile ilişkili bulunurken sosyal anksiyete ile aralarında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Araştırmanın temel hipotezi olması sebebiyle aralarında ilişki bulunamasa da regresyon analizi uygulanmış ve yapılan analizler sonucunda araştırmanın birinci hipotezi desteklenmemiştir. Bu sonuçlara göre sosyal anksiyete, internet bağımlılığının aracı etkisiyle siber zorbalığı yordamamaktadır. Literatüre bakıldığında siber zorbalık ile sosyal anksiyete ilişkisini inceleyen araştırmaların kısıtlı olduğu görülmektedir. Martínez-Monteagudo, Delgado, Inglés ve Escortell (2020) yaptıkları araştırmada 12-18 yaş arası İspanyol gençlerin siber zorbalık profillerini analiz etmiş ve bu profillerin sosyal anksiyete seviyesine göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemiştir. Araştırma sonucunda sosyal anksiyetesi yüksek olan gençlerin yüksek siber zorbalık profilinde yer aldığı görülmüştür. Juvonen ve Gross (2008) hem siber zorbalığın hem de geleneksel zorbalığın sosyal anksiyete ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bir diğer araştırmada siber zorbalık ile sosyal

anksiyetenin ilişkili olduğu öne sürülmüş ve bu durum, sosyal becerileri zayıf olan bireylerin çevrimiçi ortamlarda daha az çekingen ve kısıtlanmış hissederek agresif davranışlar sergilemeye eğilimli olmalarıyla açıklanmıştır (Harman, Hansen, Cochran ve Lindsey, 2005). Diğer yandan Pabian ve Vandebosch (2016) sosyal anksiyetenin siber zorbalık için bir risk faktörü olabileceğini öngördükleri araştırmalarında böyle bir ilişkiye ulaşamamıştır. Aynı şekilde İçelliöğlü ve Özden (2014)'in yürüttükleri araştırma sonucunda sosyal anksiyete, siber zorbalıkla ilişkili bulunamamıştır. Bu sonuçlar mevcut araştırma bulgularını desteklemektedir. Sosyal yetileri zayıf bireylerin çevrimiçi ortamlara yönelip nihayetinde internet bağımlılığına eğilimli olacağı, bunun sonucunda da gerçek hayatta bastırıldığı davranışları çevrimiçi ortamda rahatlıkla sergileyebileceği öngörülmüş, ancak bu hipotez desteklenememiştir. Katılımcıların siber zorbalık puanlarının düşük bulunmasının bu sonucu etkilemiş olabileceği düşünülmektedir. Araştırmada kullanılan veriler katılımcıların kendi ifadelerine dayanmaktadır. Siber zorbalık gibi toplum tarafından olumlu karşılanmayacak ve suç teşkil edebilecek bir durumda katılımcıların hoş gitmeyecek durumları cevaplarında gizleme eğiliminde olabileceği düşünülmektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalarda farklı ölçüm araçları kullanılarak, farklı özelliklere sahip örneklerle değişkenlerin tekrar test edilmesi tavsiye edilmektedir.

Siber mağduriyet ise hem internet bağımlılığı hem de sosyal anksiyete toplam puanı ve alt boyutlarıyla ilişkili bulunmuştur. Regresyon analizi sonucunda da araştırmanın ikinci hipotezi desteklenmiş, sosyal anksiyetenin internet bağımlılığının aracı etkisiyle siber mağduriyeti yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu analiz sonuçlarına göre sosyal anksiyetesi yüksek olan bireyler gerçek hayatta iletişim kurmakta ve sosyalleşmekte problem yaşadıkları için çevrimiçi ortamlara yönelmektedir. İnternette kendisini daha rahat ifade edebildiğini hisseden ve bu ortamda yeni bir kimlik yaratan bireyler zamanla internet bağımlılığı geliştirmektedir. İnternette geçirilen sürenin artmasıyla da bu temelde sosyal becerileri düşük, kaygılı bireylerin siber zorbalığın hedefi haline gelme ihtimalleri artmaktadır.

5.3. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın sonuçlarına göre siber zorbalık ile sosyal anksiyete arasında doğrudan bir ilişki bulunamazken siber mağduriyet ile sosyal anksiyete arasında pozitif yönde ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Siber zorbalık ve siber mağduriyet,

internet bağımlılığı ile ilişkili bulunmuştur. Ayrıca erkeklerin siber zorbalık oranı daha yüksek bulunurken; internet bağımlılığı ve sosyal anksiyete puanlarına bakıldığında kadınların ortalamasının anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim seviyesi açısından incelendiğinde lise ve altı eğitim grubunda olanların sosyal anksiyete ve internet bağımlılığı puanının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgular internet bağımlılığı ile sosyal anksiyete ilişkisi açısından değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Benzer şekilde yaş arttıkça da sosyal anksiyete ve internet bağımlılığının azaldığı görülmüştür. Çalışmanın ikinci hipotezine göre, siber mağduriyet, internet bağımlılığı ve sosyal anksiyete ile ilişkili bulunmuş; sosyal anksiyetenin siber mağduriyeti yordayıcı etkisinde internet bağımlılığının aracı etkisi olduğu gözlemlenmiştir.

İnternet kullanım yaşının düşmesi ve erişimin yaygınlaşp kolaylaşması sonucunda sınırsız bir bilgi kaynağı olarak internet, özellikle gençler için cezbedici bir hale gelmiştir. İnternetin hayatı kolaylaştırıcı özelliklerinin yanında olumsuz etkilerinin de gözlemlenmesiyle bu konu araştırmacıların da dikkatini çekmiştir. İnternetin bu denli hayatımızın her alanında olması nispeten yeni bir durum olduğu için bu alanda daha çok araştırmaya ihtiyaç vardır. Araştırmalar, siber zorbalığa maruz kalan ergenlerin bu durumu en çok arkadaşlarıyla paylaştığını, büyük bir kısmının da kimseye bu durumdan söz etmediğini ortaya koymaktadır (Taştekin ve Bayhan, 2018). Yaşadıkları siber mağduriyeti ebeveynleriyle ya da öğretmenleriyle paylaştığını bildirenler ise küçük bir azınlıktan oluşmaktadır (Burgess-Proctor vd., 2009). Bu nedenle ebeveynlerin ve öğretmenlerin bu konuda daha bilinçli olması ve ailelerin çocuklarını internet ortamında tamamen kontrolsüz ve denetimsiz bırakmamaları tavsiye edilmektedir. Çevrimiçi ortamlarda popüler olup etkileşim sağlamak amacıyla kişilerin canlarını bile tehlikeye attıkları bu mecrada çocuklar savunmasız bir şekilde bırakılmayıp internet kullanım alışkanlıkları problemlili hale gelmeden önce önlem alınmalıdır. Aynı zamanda ailelerin duygusal ve psikolojik destek sağlaması da ergenlerin böyle arayışlara girmemeleri açısından önemlidir. Ebeveynler, çocuklarını internette geçirdikleri zamanın yerini dolduracak farklı aktivitelere yönlendirmeli ve sosyalleşmelerini desteklemelidir. Okullarda internet bağımlılığı ve siber zorbalık davranışları hakkında eğitici programlara yer verilmeli, öğretmenler bu konuda öğrencileri ve aileleri bilinçlendirmelidir. Özellikle siber zorbalığa maruz kalan ve bu durumla nasıl başa çıkacağını bilemeyen gençler için bu tür programlar son derece önemli ve destekleyici olacaktır.

Araştırma, pandemi döneminde yürütülmüş olup bu süreçte eğitim, iş, alışveriş gibi günlük ihtiyaç ve sorumlulukların büyük bir kısmı çevrimiçi olarak yönetilecek şekilde adapte edilmiştir. Dolayısıyla internetin her zamankinden daha fazla kullanılmak zorunda kaldığı böyle bir dönemde yoğun internet kullanımı ve internet bağımlılığı kavramının incelenmesi araştırma açısından bir sınırlılık olarak değerlendirilmektedir ve gelecekte normal koşullarda araştırmanın tekrarlanması ve sonuçların karşılaştırılması önerilmektedir.

Bu çalışma kapsamında incelenen değişkenler, Yenilenmiş Siber Zorbalık Envanteri-II, Liebowitz Sosyal Anksiyete Ölçeği ve Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formu'nun ölçtüğü değerlerle sınırlıdır. Ölçeklerden toplanan veriler katılımcıların kendi ifadelerine dayanmaktadır. Bu nedenle yanlış ifadeler olma ihtimali mevcuttur. Araştırma örnekleminin 18-29 yaş arası bireylerden oluşması ve örneklemdaki cinsiyet dağılımının eşit olmaması da araştırmanın sınırlılıkları arasındadır. Bu kısıtlılıklara rağmen araştırma, siber zorbalık, siber mağduriyet, internet bağımlılığı ve sosyal anksiyeteyi birlikte inceleyen özgün bir çalışmadır ve literatüre bu açılardan katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Bu araştırma örneklemindeki cinsiyet ve eğitim düzeyi dağılımının eşitsizliği göz önüne alındığında; gelecekte yapılacak çalışmalarda daha geniş, kapsamlı ve temsil gücü yüksek bir örneklem kullanılmasının sonuçların geçerliliğini artırdığı düşünülmektedir. Aynı zamanda boylamsal bir araştırma yürütülmesinin uzun dönem sonuçları incelemek açısından daha verimli olacağı düşünülmektedir. Bu çalışma, internet bağımlılığı, siber zorbalık ve sosyal anksiyetenin bireyler üzerindeki etkilerinin ve yaratabileceği ciddi sonuçların farkına varılmasında bir araç olabilir ve bu alanda oluşturulacak projelere ve psikolojik müdahale programlarına rehberlik edebilir.

KAYNAKÇA

- Agnew, R. (1992). Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, 30(1), 47-88.
- Ak, Ş., Koruklu, N., & Yılmaz, Y. (2013). A study on Turkish adolescent's Internet use: possible predictors of Internet addiction. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(3), 205-209.
- Akbaba, S., & Eroğlu, Y. (2013). İlköğretim öğrencilerinde siber zorbalık ve mağduriyetin yordayıcıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 26(1), 105-122.
- Akbıyık, C., & Kestel, M. (2016). Siber zorbalığın öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal durumları üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 12(3), 844-859.
- Akboğa, Ö, Gürđan, U. (2019). Gençlerde İnternet Bağımlılığı İle Sosyal Kaygı Bozukluğu Arasındaki İlişkinin Yaşam Doyumu Ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6 (6) , 443-464
- Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 3(2).
- Akbulut, Y., & Erişti, B. (2011). Cyberbullying and victimisation among Turkish university students. *Australasian Journal of Educational Technology*, 27(7).
- Akın, A., & İskender, M. (2011). Internet Addiction and Depression, Anxiety and Stress. *International Online Journal of Educational Sciences*, 3(1), 138-148.
- Aktürk, A. O. (2015). Analysis of cyberbullying sensitivity levels of high school students and their perceived social support levels. *Interactive Technology and Smart Education*, 12(1), 44-61.
- Anlayışlı, C., & Serin, N. B. (2019). Lise öğrencilerinde internet bağımlılığı ve depresyonun cinsiyet, akademik başarı ve internete giriş süreleri açısından incelenmesi. *Folklor/edebiyat*, 25(97), 730-743.
- APA (1980) *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*, 3. Baskı (DSM-III), Washington DC, American Psychiatric Association.

- APA (2013). *Diagnostic and Statistical Manual for Mental Disorders. 5th edition (DSM-5)*. Washington DC, American Psychiatric Association.
- Arıcak, O.T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Arnett, J. J. (1994). Are college students adults? Their conceptions of the transition to adulthood. *Journal of adult development*, 1(4), 213-224.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American psychologist*, 55(5), 469.
- Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. New York: Oxford University Press.
- Arnett, J. J., Žukauskienė, R., & Sugimura, K. (2014). The new life stage of emerging adulthood at ages 18–29 years: Implications for mental health. *The Lancet Psychiatry*, 1(7), 569-576.
- Asher, M., Asnaani, A., and Aderka, I. M. (2017). Gender differences in social anxiety disorder: A review. *Clinical Psychology Review*, 56, 1-12.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online*, 11(2), 2-13.
- Ayas, T., & Horzum, M. B. (2013). İlköğretim öğrencilerinin internet bağımlılığı ve aile internet tutumu. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39).
- Balakrishnan, V. (2015). Cyberbullying among young adults in Malaysia: The roles of gender, age and Internet frequency. *Computers in Human Behavior*, 46, 149-157.
- Balcı, Ş., & Gülnar, B. (2009). Üniversite öğrencileri arasında internet bağımlılığı ve internet bağımlılarının profili. *Selçuk İletişim*, 6(1), 5-22.
- Barlett, C. P. (2017). From theory to practice: Cyberbullying theory and its application to intervention. *Computers in Human Behavior*, 72, 269-275.
- Barlett, C. P., & Gentile, D. A. (2012). Attacking others online: The formation of cyberbullying in late adolescence. *Psychology of Popular Media Culture*, 1(2), 123.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of personality and social psychology*, 51(6), 1173.
- Bauman, S. (2010). Cyberbullying in a rural intermediate school: An exploratory study. *The Journal of Early Adolescence*, 30(6), 803-833.
- Bayraktar, F., & Gün, Z. (2007). Incidence and correlates of Internet usage among adolescents in North Cyprus. *CyberPsychology & Behavior*, 10(2), 191-197.

- Beckman, L., Hagquist, C., & Hellström, L. (2013). Discrepant gender patterns for cyberbullying and traditional bullying—An analysis of Swedish adolescent data. *Computers in human behavior*, 29(5), 1896-1903.
- Beran, T. N., Rinaldi, C., Bickham, D. S., & Rich, M. (2012). Evidence for the need to support adolescents dealing with harassment and cyber-harassment: Prevalence, progression, and impact. *School Psychology International*, 33(5), 562-576.
- Beran, T., & Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *Journal of educational computing research*, 32(3), 265.
- Bjornsen, C. (2018). Social media use and emerging adulthood. *Prehod v odraslost: Sodobni trendi in raziskave*, 193-223.
- Brewer, G., & Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in human behavior*, 48, 255-260.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American psychologist*, 32(7), 513.
- Burgess-Proctor, A., Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2009). Cyberbullying and online harassment: Reconceptualizing the victimization of adolescent girls. *Female crime victims: Reality reconsidered*, 153-175.
- Burkovik, Y., (2017). *Sosyal Fobi Görünen ve Görünmeyen Yönleri*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Büyükyıldırım, İ., & Dilmaç, B. (2015). Siber Mağdur Olmanın İnsani Değerler ve Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 7-40.
- Caouette, J. D., & Guyer, A. E. (2014). Gaining insight into adolescent vulnerability for social anxiety from developmental cognitive neuroscience. *Developmental cognitive neuroscience*, 8, 65-76.
- Clark DM, Wells A (1995) A cognitive model of social phobia. Heimberg, Liebowitz, Hope ve ark. (Ed) *Social phobia: Diagnosis, assessment and treatment*. The Guilford Press, New York.
- Coelho, V. A., & Romão, A. M. (2018). The relation between social anxiety, social withdrawal and (cyber) bullying roles: A multilevel analysis. *Computers in Human Behavior*, 86, 218-226.
- Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hadwen, K., Hearn, L., & Lester, L. (2015). A social–ecological framework for understanding and reducing cyberbullying behaviours. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 109-117.
- Crosslin, K., & Crosslin, M. (2014). Cyberbullying at a Texas University-A Mixed Methods Approach to Examining Online Aggression. *Texas Public Health Journal*, 66(3).

- Çakır Balta, Ö., & Horzum, M. B. (2008). Web tabanlı öğretim ortamındaki öğrencilerin internet bağımlılığını etkileyen faktörler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 187-205.
- Çankaya, İ. (2011). İlköğretimde akran zorbalığı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 81-92.
- Çetin, B., Peker, A., & Eroğlu, Y. (2010). Kız öğrencilerde siber zorba ve kurban olmanın yordayıcıları olarak internet bağımlılığı ve yaşam doyumu. Keser, N., Baytekin, B. (Eds). *1.Uluslararası Kadın ve Sağlık Kongresi Kongre Kitabı* (ss.181- 186). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kadın Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Çetin, F. H., Uçar, H. N., Ersoy, S. A., Kılınç, K., Güler, H. A., & Türkoğlu, S. (2019). Kaygı bozukluğu olan ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet: kontrollü bir çalışma. *Cukurova Medical Journal*, 44, 133-139.
- Dalmaç-Polat, Z., & Bayraktar, S. (2016). Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 5(1), 115-132.
- Davis, R. A. (2001). A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Computers in human behavior*, 17(2), 187-195.
- Dempsey, A. G., Sulkowski, M. L., Nichols, R., & Storch, E. A. (2009). Differences between peer victimization in cyber and physical settings and associated psychosocial adjustment in early adolescence. *Psychology in the Schools*, 46(10), 962-972.
- Dilbaz, N. (1997). Sosyal fobi. *Psikiyatri Dünyası*, 1(1), 18-24.
- Dilbaz, N. (2000). Sosyal anksiyete bozukluğu: tanı, epidemiyoloji, etiyoloji, klinik ve ayırıcı tanı. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3(Supp: 2), 3-21.
- Dilmaç, B., & Aydoğan, D. (2010). Parental attitudes as a predictor of cyber bullying among primary school children. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 67, 167-171.
- Doğan, H., Işıklar, A., & Eroğlu, S. E. (2008). Ergenlerin Problemlı İnternet Kullanımının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 106-124.
- Duggan, M., & Brenner, J. (2013). *The demographics of social media users, 2012* (Vol. 14). Washington, DC: Pew Research Center's Internet & American Life Project.
- Durak-Batıgün, A., & Hasta, D. (2010). İnternet bağımlılığı: Yalnızlık ve kişilerarası ilişki tarzları açısından bir değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(3), 213-219.

- Durak-Batıgün, A., & Kılıç, N. (2011). İnternet Bağımlılığı ile Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67).
- Durbano, F., & Marchesi, B. (Eds.). (2016). *New Developments in Anxiety Disorders*. BoD–Books on Demand.
- Eichenberg, C., Schott, M., Decker, O., & Sindelar, B. (2017). Attachment style and internet addiction: an online survey. *Journal of Medical Internet Research*, 19(5), e170.
- Erdur-Baker, Ö. (2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media & Society*, 12(1), 109–125.
- Erdur-Baker, Ö. (2013). Görünümleri ve ilgili değişkenleriyle siber zorba ve siber kurbanlar [Characteristics of cyberbullies and victims]. 1. *Türkiye Çocuk ve Medya Kongresi Bildiriler Kitabı*, 277-290.
- Erdur-Baker, Ö., & Kavşut, F. (2007). Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (27).
- Erdur-Baker, Ö., & Tanrikulu, İ. (2010). Psychological consequences of cyber bullying experiences among Turkish secondary school children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 2771-2776.
- Eroğlu, Y. (2014). *Ergenlerde Siber Zorbalık ve Mağduriyeti Yordayan Risk Etmenlerini Belirlemeye Yönelik Bütüncül Bir Model Önerisi*. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Bursa.
- Eroğlu, Y., & Güler, N. (2015). Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 118-129.
- Eroğlu, Y., & Peker, A. (2011). Aileden ve Arkadaştan Algılanan Sosyal Destek ve Siber Mağduriyet: Yapısal Eşitlik Modeliyle Bir İnceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 27, 1-15.
- Eroğlu, Y., Aktepe, E., Akbaba, S., Işık, A., & Özkorumak, E. (2015). The investigation of prevalence and risk factors associated with cyber bullying and victimization. *Eğitim ve Bilim*, 40(177).
- Ertan, T., (2008). Psikiyatrik Bozuklukların Epidemiyolojisi, *Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyumu*, 25-30.
- Espelage, D. L. (2014). Ecological theory: Preventing youth bullying, aggression, and victimization. *Theory into Practice*, 53(4), 257-264.
- Fahy, A. E., Stansfeld, S. A., Smuk, M., Smith, N. R., Cummins, S., & Clark, C. (2016). Longitudinal associations between cyberbullying involvement and adolescent mental health. *Journal of Adolescent Health*, 59(5), 502-509.

- Fernández-Villa, T., Alguacil Ojeda, J., Almaraz Gómez, A., Cancela Carral, J. M., Delgado-Rodríguez, M., García-Martín, M., ... Martín, V (2015). Problematic Internet Use in University Students: associated factors and differences of gender. *Adicciones*, 27(4).
- Fırat, M., & Ayran, G. (2016). Üniversite öğrencileri arasında sanal zorbalık. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(4), 322-329.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson
- Goldberg, I. (1996). Internet addiction disorder.
- Goodman, A. (1990). Addiction: definition and implications. *British Journal of Addiction*, 85(11), 1403-1408.
- Goodman, F. R., Kashdan, T. B., Stikma, M. C., and Blalock, D. V. (2019). Personal strivings to understand anxiety disorders: Social anxiety as an exemplar. *Clinical Psychological Science*, 7(2), 283-301.
- Gökçearslan, Ş., & Günbatar, M. S. (2012). Ortaöğrenim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2(2), 10-24.
- Gönül, A. (2002). Patolojik İnternet Kullanımı, İnternet Bağımlılığı/Kötüye Kullanım, *Yeni Symposium* (Vol. 40).
- Greenfield, D. N. (1999). Psychological characteristics of compulsive Internet use: A preliminary analysis. *Cyberpsychology & behavior*, 2(5), 403-412.
- Griffiths, M. (1996). Nicotine, tobacco and addiction. *Nature*, 384(6604), 18-18.
- Guo, S. (2016). A meta-analysis of the predictors of cyberbullying perpetration and victimization. *Psychology in the Schools*, 53(4), 432-453.
- Gültekin, B. K., & Dereboy, İ. F. (2011). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Fobinin Yaygınlığı ve Sosyal Fobinin Yaşam Kalitesi, Akademik Başarı ve Kimlik Oluşumu Üzerine Etkileri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 22(3).
- Günay, O., Öztürk, A., Arslantaş, E. E., & Sevinç, N., (2018). Erciyes Üniversitesi Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Depresyon Düzeyleri. *Neurological Sciences*, 31, 79-88.
- Hackett, L. (2017). The annual bullying survey 2017. *Ditch The Label-your world, prejudice free*, 26.
- Hansen, S. (2002). Excessive Internet usage or 'Internet Addiction'? The implications of diagnostic categories for student users. *Journal of Computer Assisted Learning*.
- Harman, J. P., Hansen, C. E., Cochran, M. E., & Lindsey, C. R. (2005). Liar, liar: Internet faking but not frequency of use affects social skills, self-esteem, social anxiety, and aggression. *CyberPsychology & Behavior*, 8(1), 1-6.

- Hattingh, C. J., Ipser, J., Tromp, S. A., Syal, S., Lochner, C., Brooks, S. J., ve Stein, D. J. (2013). Functional magnetic resonance imaging during emotion recognition in social anxiety disorder: an activation likelihood meta-analysis. *Frontiers in Human Neuroscience*, 6(347), 1-7.
- Haverkamp, C. J. (2017). Communication-focused therapy (CFT) for social anxiety and shyness. *The Journal of Psychiatry Psychotherapy and Communication*, 5(2), 108-113.
- Heiman, T., & Olenik-Shemesh, D. (2015). Cyberbullying experience and gender differences among adolescents in different educational settings. *Journal of learning disabilities*, 48(2), 146-155.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant behavior*, 29(2), 129-156.
- Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of suicide research*, 14(3), 206-221.
- Hoff, D. L., & Mitchell, S. N. (2009). Cyberbullying: Causes, effects, and remedies. *Journal of Educational Administration*.
- Horzum, M. B., & Ayas, T. (2014). Orta öğretim öğrencilerin psikolojik belirtilere göre sanal zorba ve sanal mağdur düzeylerinin yordanması. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 1(2), 21-36.
- Huang, Y. Y., & Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior*, 26(6), 1581-1590.
- İlgaz, E., (2021). *Erişkinlerde Sosyal Medya Bağımlılığı İle Dürtüsellik Ve Sosyal Anksiyetenin İlişkisi*. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Izgiç, F., Akyüz, G., Dogan, O., & Kugu, N. (2000). Üniversite öğrencilerinde sosyal fobi yaygınlığı/The prevalence of social phobia in university student population. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 1(4), 207.
- İçellioğlu, S., & Özden, M. S. (2014). Cyberbullying: A new kind of peer bullying through online technology and its relationship with aggression and social anxiety. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 4241-4245.
- Jang, H., Song, J., & Kim, R. (2014). Does the offline bully-victimization influence cyberbullying behavior among youths? Application of general strain theory. *Computers in Human Behavior*, 31, 85-93.
- Johansson, A., & Götestam, K. G. (2004). Internet addiction: characteristics of a questionnaire and prevalence in Norwegian youth (12–18 years). *Scandinavian journal of psychology*, 45(3), 223-229.
- Jørstad-Stein, E. C., & Heimberg, R. G. (2009). Social phobia: an update on treatment. *Psychiatric Clinics*, 32(3), 641-663.

- Juvonen, J., & Gross, E. F. (2008). Extending the school grounds? Bullying experiences in cyberspace. *Journal of School health*, 78(9), 496-505.
- Kağan, M., & Ciminli, A. (2016). Ergenlerde Sanal Zorbalık Ve Mağduriyetin Empati İle İlişkinin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1135-1150.
- Kakkar, N., Ahuja, J., & Dahiya, P. (2015). Influence of internet addiction on the academic performance and mental health of college students. *Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies*, 3(21), 1151-1161.
- Kalaycı. Ş. (2005). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Rantanen, P., & Rimpelä, A. (2000). Bullying at school—an indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of adolescence*, 23(6), 661-674.
- Kandell, J. J. (1998). Internet addiction on campus: The vulnerability of college students. *Cyberpsychology & behavior*, 1(1), 11-17.
- Karaca, S., Gök, C., Kalay, E., Başbuğ, M., Hekim, M., Onan, N., & Barlas, G. Ü. (2016). Ortaokul öğrencilerinde bilgisayar oyun bağımlılığı ve sosyal anksiyetenin incelenmesi. *Clinical and Experimental Health Sciences*, 6(1), 14-19.
- Karayağız-Muslu, G., & Bolışık, B. (2009). Çocuk ve Gençlerde İnternet Kullanımı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(5).
- Keith, S., & Martin, M. E. (2005). Cyber-Bullying: creating a culture of respect in a cyber world. *Reclaiming Children and Youth*, 13, 224-228.
- Kessler, R. C., Berglund, P., Demler, O., Jin, R., Merikangas, K. R., & Walters, E. E. (2005). Lifetime prevalence and age-of-onset distributions of DSM-IV disorders in the National Comorbidity Survey Replication. *Archives of general psychiatry*, 62(6), 593-602.
- Kessler, R. C., McGonagle, K. A., Zhao, S., Nelson, C. B., Hughes, M., Eshleman, S., Wittchen, H., & Kendler, K. S. (1994). Lifetime and 12-month prevalence of DSM-III-R psychiatric disorders in the United States: results from the National Comorbidity Survey. *Archives of general psychiatry*, 51(1), 8-19.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach's alpha reliability coefficient. *Psychiatry and Behavioral Sciences*, 6(1), 47.
- Kim, S., Kimber, M., Boyle, M. H., & Georgiades, K. (2019). Sex differences in the association between cyberbullying victimization and mental health, substance use, and suicidal ideation in adolescents. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 64(2), 126-135.

- Ko, C. H., Yen, J. Y., Chen, C. S., Yeh, Y. C., & Yen, C. F. (2009). Predictive values of psychiatric symptoms for internet addiction in adolescents: a 2-year prospective study. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 163(10), 937-943.
- Kocabaşoğlu, N. (2008). Anksiyete bozukluklarına genel bir bakış. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri 175 Türkiye'de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar Sempozyum Dizisi* 2008; 62 (1): 175-184.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological bulletin*, 140(4), 1073.
- Koyuncu, A., Binbay, Z., Özyıldırım, İ., & Ertekin, E. (2012). Sosyal anksiyete bozukluğunda başlangıç yaşının klinik gidiş üzerine etkisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 15(2), 111-120.
- Köroğlu, E. (1996). Sosyal fobi (sosyal anksiyete bozukluğu). *Psychol Med*, 2, 13-19.
- Kubey, R. W., Lavin, M. J., & Barrows, J. R. (2001). Internet use and collegiate academic performance decrements: Early findings. *Journal of communication*, 51(2), 366-382.
- Kutlu, M., Savcı, M., Demir, Y., & Aysan, F. (2016). Young İnternet Bağımlılığı Testi Kısa Formunun Türkçe uyarlaması: Üniversite öğrencileri ve ergenlerde geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17(1), 69-76.
- Lecrubier, Y. (1998). Comorbidity in social anxiety disorder: Impact on disease burden and management. *The Journal of clinical psychiatry*. 33-37.
- Leung, L. (2004). Net-generation attributes and seductive properties of the internet as predictors of online activities and internet addiction. *CyberPsychology & Behavior*, 7(3), 333-348.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in human behavior*, 23(4), 1777-1791.
- Lianos, H., & McGrath, A. (2018). Can the general theory of crime and general strain theory explain cyberbullying perpetration?. *Crime & Delinquency*, 64(5), 674-700.
- Liebowitz, M. R. (1987). Social phobia. *Modern problems of pharmacopsychiatry*.
- Lin, L., Liu, J., Cao, X., Wen, S., Xu, J., Xue, Z., & Lu, J. (2020). Internet addiction mediates the association between cyber victimization and psychological and physical symptoms: moderation by physical exercise. *BMC Psychiatry*, 20, 1-8.
- Martínez-Monteađudo, M. C., Delgado, B., Inglés, C. J., & Escortell, R. (2020). Cyberbullying and social anxiety: a latent class analysis among Spanish adolescents. *International journal of environmental research and public health*, 17(2), 406.

- McLaughlin, K. A., and King, K. (2015). Developmental trajectories of anxiety and depression in early adolescence. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 43(2), 311-323.
- Memik, N. Ç., Yıldız, Ö., Tural, Ü., & Ağaoğlu, B. (2011). Sosyal Fobinin Yaygınlığı: Bir Gözden Geçirme/Prevalence of Social Phobia: A Review. *Noro-Psikiyatri Arsivi*, 48(1), 4.
- Monks, C. P., & Smith, P. K. (2006). Definitions of bullying: Age differences in understanding of the term, and the role of experience. *British Journal of Developmental Psychology*, 24(4), 801-821.
- Monks, C. P., Robinson, S., & Worlidge, P. (2012). The emergence of cyberbullying: A survey of primary school pupils' perceptions and experiences. *School Psychology International*, 33(5), 477-491.
- Morahan-Martin, J., & Schumacher, P. (2000). Incidence and correlates of pathological Internet use among college students. *Computers in human behavior*, 16(1), 13-29.
- Nagata, T., Suzuki, F., and Teo, A. R. (2015). Generalized social anxiety disorder: A still-neglected anxiety disorder 3 decades since Liebowitz's review. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 69(12), 724-740.
- Nakayama, H., Ueno, F., Mihara, S., Kitayuguchi, T., & Higuchi, S. (2020). Relationship between problematic Internet use and age at initial weekly Internet use. *Journal of behavioral Addictions*, 9(1), 129-139.
- Nartgün, Ş. S., & Cicioğlu, M. (2015). Problematic Internet Use and Cyber Bullying in Vocational School Students. *International online journal of educational sciences*, 7(3).
- Navarro, R., Serna, C., Martínez, V., & Ruiz-Oliva, R. (2013). The role of Internet use and parental mediation on cyberbullying victimization among Spanish children from rural public schools. *European journal of psychology of education*, 28(3), 725-745.
- Navarro, R., Yubero, S., Larrañaga, E., & Martínez, V. (2012). Children's cyberbullying victimization: Associations with social anxiety and social competence in a Spanish sample. *Child indicators research*, 5(2), 281-295.
- Nelemans, S. A., Hale, W. W., Branje, S. J., Raaijmakers, Q. A., Frijns, T., van Lier, P. A., & Meeus, W. H. (2014). Heterogeneity in development of adolescent anxiety disorder symptoms in an 8-year longitudinal community study. *Development and Psychopathology*, 26, 181-202.
- Niemz, K., Griffiths, M., & Banyard, P. (2005). Prevalence of pathological Internet use among university students and correlations with self-esteem, the General Health Questionnaire (GHQ), and disinhibition. *Cyberpsychology & behavior*, 8(6), 562-570.

- Noyan, H., & Sertel-Berk, Ö. (2007). Ergenlerde Sosyal Fobi, İçe Ve Dışa Dönük Kişilik Özellikleri Ve Okul Başarı Durumu. *Psikoloji Çalışmaları*, 27, 31-50.
- Olweus, D. (1994). Bullying at school: basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of child psychology and psychiatry*, 35(7), 1171-1190.
- Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchán, J. A., Calmaestra, J., & Vega, E. (2009). The emotional impact on victims of traditional bullying and cyberbullying: A study of Spanish adolescents. *Zeitschrift für Psychologie/Journal of Psychology*, 217(4), 197.
- Özdemir, M., & Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4(4), 605-626.
- Öztürk O. ve Uluşahin, A., (2015). *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları*, Nobel Tıp Kitapevleri, Ankara.
- Pabian, S., & Vandebosch, H. (2016). An investigation of short-term longitudinal associations between social anxiety and victimization and perpetration of traditional bullying and cyberbullying. *Journal of youth and adolescence*, 45(2), 328-339.
- Paez, G. R. (2018). Cyberbullying among adolescents: A general strain theory perspective. *Journal of school violence*, 17(1), 74-85.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth violence and juvenile justice*, 4(2), 148-169.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2010). Cyberbullying and self-esteem. *Journal of school health*, 80(12), 614-621.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2015). Measuring cyberbullying: Implications for research. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 69-74.
- Pawlikowski, M., Altstötter-Gleich, C., & Brand, M. (2013). Validation and psychometric properties of a short version of Young's Internet Addiction Test. *Computers in Human Behavior*, 29(3), 1212-1223.
- Peker, A., Eroğlu, Y., & Çitemel, N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 205-221.
- Pew Research Center. (2021, Nisan). *Social Media Fact Sheet*. Erişim adresi <https://www.pewresearch.org/internet/fact-sheet/social-media/>
- Price, M., & Dalglish, J. (2010). Cyberbullying: Experiences, impacts and coping strategies as described by Australian young people. *Youth Studies Australia*, 29(2), 51-59.

- Rivituso, J. (2014). Cyberbullying victimization among college students: An interpretive phenomenological analysis. *Journal of Information Systems Education, 25*(1), 71.
- Savcı, M., & Aysan, F. (2017). Teknolojik bağımlılıklar ve sosyal bağlılık: İnternet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı, dijital oyun bağımlılığı ve akıllı telefon bağımlılığının sosyal bağlılığı yordayıcı etkisi. *Dusunen Adam, 30*(3), 202-216.
- Schneider, S. K., O'donnell, L., Stueve, A., & Coulter, R. W. (2012). Cyberbullying, school bullying, and psychological distress: A regional census of high school students. *American journal of public health, 102*(1), 171-177.
- Selkie, E. M., Kota, R., Chan, Y. F., & Moreno, M. (2015). Cyberbullying, depression, and problem alcohol use in female college students: a multisite study. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 18*(2), 79-86.
- Shapira, N. A., Goldsmith, T. D., Keck Jr, P. E., Khosla, U. M., & McElroy, S. L. (2000). Psychiatric features of individuals with problematic internet use. *Journal of affective disorders, 57*(1-3), 267-272.
- Shaw, A. M., Timpano, K. R., Tran, T. B., & Joormann, J. (2015). Computers in human behavior correlates of facebook usage patterns : The relationship between passive facebook use , social anxiety symptoms , and brooding. *Computers in Human Behavior. 48, 575-580.*
- Shaw, L. H., & Gant, L. M. (2004). In defense of the Internet: The relationship between Internet communication and depression, loneliness, self-esteem, and perceived social support. *European Journal of Marketing, 54*(7).
- Shepherd, M.R., & Edelman, R.J., (2005), Reasons for internet use and social anxiety. *Personality and individual Differences, 39, 949-958.*
- Shields, M. K., & Behrman, R. E. (2000). Children and computer technology: Analysis and recommendations. *The future of children, 4-30.*
- Siegel, R. S., La Greca, A. M., & Harrison, H. M. (2009). Peer victimization and social anxiety in adolescents: Prospective and reciprocal relationships. *Journal of Youth and Adolescence, 38*(8), 1096-1109.
- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?. *Scandinavian journal of psychology, 49*(2), 147-154.
- Slonje, R., Smith, P. K., & Frisé, A. (2012). Processes of cyberbullying, and feelings of remorse by bullies: A pilot study. *European Journal of Developmental Psychology, 9*(2), 244-259.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of child psychology and psychiatry, 49*(4), 376-385.

- Sourander, A., Klomek, A. B., Ikonen, M., Lindroos, J., Luntamo, T., Koskelainen, M., Ristkari, T., & Helenius, H. (2010). Psychosocial risk factors associated with cyberbullying among adolescents: A population-based study. *Archives of general psychiatry*, 67(7), 720-728.
- Soykan, Ç., Özgüven, H. D., & Gençöz, T. (2003). Liebowitz social anxiety scale: the Turkish version. *Psychological reports*, 93(3_suppl), 1059-1069.
- Spence, S. H., and Rapee, R. M. (2016). The etiology of social anxiety disorder: An evidence-based model. *Behaviour Research and Therapy*, 86, 50-67.
- Steffgen, G., König, A., Pfetsch, J., & Melzer, A. (2011). Are cyberbullies less empathic? Adolescents' cyberbullying behavior and empathic responsiveness. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(11), 643-648.
- Suler, J. (1996). Why is this thing eating my life? Computer and cyberspace addiction at the "Palace." <http://www-usr.rider.edu/~suler/psycyber/eatlife.html> adresinden 03.04.2021 tarihinde alınmıştır.
- Suler, J. (1999). To get what you need: healthy and pathological Internet use. *CyberPsychology & Behavior*, 2(5), 385-393.
- Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. *Cyberpsychology & behavior*, 7(3), 321-326.
- Summak, M. E. (2019). Sosyal Ağlarda Siber Mağduriyet Deneyimleri ve Sosyal Kaygı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 851-869.
- Tagay, Ö., Önen, Ö., & Polat, İ. C. (2018). Ergenlerin sosyal kaygı düzeyleri ile güvengenlik ve özsayıgıları arasındaki ilişki. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(2), 261-269.
- Tarı-Cömert, I., & Ögel, K. (2009). İstanbul örnekleminde internet ve bilgisayar bağımlılığının yaygınlığı ve farklı etkenlerle ilişkisi. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine*, 6(1), 9-16.
- Taş, İ., & Güneş, Z. (2019). 8-12 yaş arası çocuklarda bilgisayar oyun bağımlılığı, aleksitimi, sosyal anksiyete, yaş ve cinsiyetin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 22, 83-92.
- Taştekin, E., & Bayhan, P. (2018). Ergenler arasındaki siber zorbalığın ve mağduriyetin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 5(2), 21-45.
- Topcu, Ç., & Erdur-Baker, Ö. (2010). The revised cyber bullying inventory (RCBI): Validity and reliability studies. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 660-664.

- Topcu, Ç., & Erdur-Baker, Ö. (2012). Affective and cognitive empathy as mediators of gender differences in cyber and traditional bullying. *School Psychology International*, 33(5), 550-561.
- Topcu, Ç., & Erdur-Baker, Ö. (2018). RCBI-II: The second revision of the revised cyber bullying inventory. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 51(1), 32-41.
- Townsend, M., C. (2016). *Ruh Sağlığı ve Psikiyatri Hemşireliğinin Temelleri Kanıta Dayalı Uygulama Bakım Kavramları*. 6. Baskı, (Çevirenler: Özcan CT, Gürhan N.) Akademisyen Tıp Kitabevi, Ankara.
- TÜİK. (2015, Ağustos). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. Erişim adresi [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2015-18660#:~:text=%C4%B0internet%20kullanan%20bireylerin%20oran%C4%B1%20%55,%53%2C8'di](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2015-18660#:~:text=%C4%B0internet%20kullanan%20bireylerin%20oran%C4%B1%20%55,%53%2C8'di).
- TÜİK. (2020, Ağustos). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması*. Erişim adresi [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679)
- Türkçapar, M. H. (1999). Sosyal fobinin psikolojik kuramı. *Klinik Psikiyatri*, 2(4), 247- 253.
- Twyman, K., Saylor, C., Taylor, L. A., & Comeaux, C. (2010). Comparing children and adolescents engaged in cyberbullying to matched peers. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 13(2), 195-199.
- Valkenburg, P. M., & Soeters, K. E. (2001). Children's positive and negative experiences with the internet. *Communication Research*, 28, 652-675.
- Victorin, Å., Åsberg Johnels, J., Bob, E., Kantzer, A. K., Gillberg, C., & Fernell, E. (2020). Significant gender differences according to the Problematic and Risky Internet Use Screening Scale among 15-year-olds in Sweden. *Acta paediatrica*, 109(9), 1891-1892.
- Vigna-Taglianti, F., Brambilla, R., Priotto, B., Angelino, R., Cuomo, G., & Diecidue, R. (2017). Problematic internet use among high school students: Prevalence, associated factors and gender differences. *Psychiatry research*, 257, 163-171.
- Wang, J., Iannotti, R. J., & Nansel, T. R. (2009). School bullying among adolescents in the United States: Physical, verbal, relational, and cyber. *Journal of Adolescent health*, 45(4), 368-375.
- Weinstock, L. S. (1999). Gender differences in the presentation and management of social anxiety disorder. *Journal of Clinical Psychiatry*, 60(9), 9-13.
- Whang, L. S. M., Lee, S., & Chang, G. (2003). Internet Over-Users' Psychological Profiles: A Behavior Sampling Analysis on Internet Addiction. *Cyberpsychology & Behavior*, 6(2), 143-150.

- Wilson, I. G. (2005). Screening for social anxiety disorder in first year university students: a pilot study. *Reprinted from Australian Family Physician*, 34(11), 983-984.
- Wittchen, H. U., & Fehm, L. (2001). Epidemiology, patterns of comorbidity, and associated disabilities of social phobia. *Psychiatric Clinics*, 24(4), 617-641.
- Wong, Q. J., and Rapee, R. M. (2016). The aetiology and maintenance of social anxiety disorder: A synthesis of complementary theoretical models and formulation of a new integrated model. *Journal of Affective Disorders*, 203, 84-100.
- Wright, M. (2018). Cyberbullying: Description, Definition, Characteristics, and Outcomes. In *Optimizing Human-Computer Interaction With Emerging Technologies* (pp. 161-182). IGI Global.
- Xu, Y., Schneier, F., Heimberg, R. G., Princisvalle, K., Liebowitz, M. R., Wang, S., & Blanco, C. (2012). Gender differences in social anxiety disorder: Results from the national epidemiologic sample on alcohol and related conditions. *Journal of anxiety disorders*, 26(1), 12-19.
- Yang, S. C., & Tung, C. J. (2007). Comparison of Internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school. *Computers in human behavior*, 23(1), 79-96.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, Internet use, and personal characteristics. *Journal of adolescence*, 27(3), 319-336.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004a). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308-1316.
- Yılmaz, E., Şahin, Y. L., Haseski, H. İ., & Erol, O., (2014). Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi: Balıkesir ili örneği. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 133-144.
- Yılmaz, H. (2011). Cyberbullying in Turkish middle schools: An exploratory study. *School Psychology International*, 32(6), 645-654.
- Young, K. S. (1996). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology & Behavior*, 1(3), 237-244.
- Young, K. S. (1997). *What makes the internet addictive: potential explanations for pathological internet use*. 100. Annual Conference of The American Psychological Association, Chicago.
- Young, K. S. (2004). Internet addiction: A new clinical phenomenon and its consequences. *American behavioral scientist*, 48(4), 402-415.
- Young, K. S., & Case, C. J. (2004). Internet abuse in the workplace: new trends in risk management. *CyberPsychology & Behavior*, 7(1), 105-111.

Zhang, D., Huebner, E. S., & Tian, L. (2020). Longitudinal associations among neuroticism, depression, and cyberbullying in early adolescents. *Computers in Human Behavior, 112*, 106475.

Zorbaz, O., & Tuzgöl-Dost, M. (2014). Lise öğrencilerinin problemlı internet kullanımının cinsiyet, sosyal kaygı ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 29*(29-1), 298-310.

EKLER

EK A- DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

- Yaşınız:
- Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek
- En son mezun olduğunuz okul: () İlkokul () Ortaokul () Lise () Üniversite () Yüksek Lisans/Doktora
- Çalışıyor musunuz: () Evet () Öğrenci () Çalışmıyor
- Mesleğiniz:
- Gelir düzeyiniz: () Düşük () Orta () Yüksek
- Medeni durumunuz: () Evli () Bekar/Boşanmış () İlişkisi var
- Çocuğunuz var mı: () Hayır () Evet (Lütfen sayı belirtiniz:)
- Günlük internette geçirdiğiniz ortalama süre: () En fazla 1 saat () 2-4 saat () 5-7 saat () 7 saatten fazla
- En sık kullandığınız sosyal medya hesabı: () Twitter () Instagram () Facebook () Diğer (Lütfen belirtiniz:)
- Tanı konmuş bir psikolojik rahatsızlığınız var mı: () Hayır () Evet (Lütfen belirtiniz:)

EK B - YENİLENMİŞ SİBER ZORBALIK ENVANTERİ-II

Aşağıda internet kullanırken kişilerin karşılaşılabilecekleri bazı durumlar verilmiştir. Her bir durumun son 6 ay içerisinde ne sıklıkla başınıza geldiğini Bana Yapıldı bölümünde, bu davranışları ne sıklıkla yaptığınızı ise Ben Yaptım bölümündeki size uygun rakamı yuvarlak içine alarak belirtiniz. Lütfen her maddeyi her iki bölüm için de cevaplamayı unutmayınız.

	Bana Yapıldı				Ben Yaptım			
	Hiç	1 kez	2-3 kez	Üçten çok	Hiç	1 kez	2-3 kez	Üçten çok
1.Birine ait hesap şifresini ele geçirmek	1	2	3	4	1	2	3	4
2.Başkasının hesabını izinsiz kullanarak onu küçük düşürecek paylaşımlar yapmak	1	2	3	4	1	2	3	4
3.Birini tehdit etmek	1	2	3	4	1	2	3	4
4.Birine hakaret etmek	1	2	3	4	1	2	3	4
5.Utandırıcı veya kırıcı mesajlar göndermek	1	2	3	4	1	2	3	4
6.Sahibinin görülmesinden rahatsızlık duyacağı bir fotoğrafı veya videoyu başkalarıyla paylaşmak	1	2	3	4	1	2	3	4
7.Bir sırrı sahibinin izni olmadan başkalarıyla paylaşmak	1	2	3	4	1	2	3	4
8.Dedikodu yaymak	1	2	3	4	1	2	3	4
9.Bir başkası adına profil açıp oymuş gibi davranmak	1	2	3	4	1	2	3	4
10.Küçük düşürücü internet sitesi/sayfası oluşturmak	1	2	3	4	1	2	3	4

EK C – LIEBOWITZ SOSYAL ANKSİYETE ÖLÇEĞİ

Uyarılar: Tüm seçeneklere geçen haftayı düşünerek-bugün de dahil olacak şekilde puan veriniz. Eğer durumlardan biri geçen hafta içerisinde oluşmadıysa, bu durumla karşılaştığınızda göstereceğiniz tepkiyi puanlayınız. Her bir durum için (yaşanmış olan ya da yaşanmış olduğu varsayılan) hem “korku ya da anksiyete”nin derecesini hem de “kaçınma” sıklığını puanlayınız.

	Korku ya da anksiyete 0=yok 1=hafif 2=orta 3=şiddetli	Kaçınma 0=asla (% 0) 1=ara sıra (% 1-33) 2=sıkça (% 34-67) 3=genellikle (% 68-100)
1. Topluluk içerisinde telefon etmek		
2. Küçük bir grupta beraber bir aktiviteye katılmak		
3. Toplulukta yemek yemek		
4. Toplulukta içecek içmek		
5. Yönetici konumundaki biri ile konuşmak		
6. Seyirci önünde rol yapmak, oynamak ya da konuşmak		
7. Bir partiye / davete gitmek		
8. Biri ya da birileri tarafından izlenirken çalışmak		
9. Biri ya da birileri tarafından izlenirken yazı yazmak		
10. Çok iyi tanımadığınız birine telefon etmek		
11. Çok iyi tanımadığınız biri ile yüz yüze konuşmak		
12. Yabancılarla tanışmak		
13. Genel bir tuvalette idrar yapmak		

14. Başkalarının oturuyor olduğu bir odaya girmek		
15. İlgil merkez olmak		
16. Ön hazırlık olmadan bir toplumda konuşmak		
17. Beceri, bilgi ya da yetenek ile ilgili bir sınava girmek		
18. Çok iyi tanımadığınız birine karşı görüş bildirmek ya da onunla aynı fikirde olmadığımızı söylemek		
19. Çok iyi tanımadığınız birinin doğrudan gözlerinin içine bakmak		
20. Bir gruba sözlü rapor vermek		
21. Cinsel ya da romantik bir ilişki amacıyla biriyle yakınlaşmaya çalışmak		
22- Bir malı parası iade edilmek üzere geri götürmek		
23. Bir parti / davet vermek		
24. İsrarcı bir satıcıyı reddetmek		

EK D - YOUNG İNTERNET BAĞIMLILIĞI TESTİ KISA FORMU

AÇIKLAMA: Lütfen aşağıdaki ifadelerde belirtilen durumları ne sıklıkta yaşadığınızı belirtiniz. Lütfen her ifade için sadece bir seçeneği işaretleyiniz ve hiçbir ifadeyi boş bırakmayınız. “1” Hiçbir zaman, “2” Nadiren, “3” Bazen, “4” Sıklıkla, “5” Her zaman					
1. Hangi sıklıkta planladığınızdan daha fazla internette kalırsınız?	1	2	3	4	5
2. Hangi sıklıkta ailenizle ilgili işleri ihmal ederek internette daha fazla zaman harcarsınız?	1	2	3	4	5
3. Okul veya ders ile ilgili çalışmalarınız hangi sıklıkta internette harcadığınız süre yüzünden zarar görmektedir?	1	2	3	4	5
4. Birileri internette ne yaptığınızı sorduğunda hangi sıklıkta sır gibi saklar veya savunmaya geçersiniz?	1	2	3	4	5
5. Birileri siz internette iken canınızı sıkarsa hangi sıklıkta onları tersler, onlara bağırır ve öfkeli davranırsınız?	1	2	3	4	5
6. Hangi sıklıkta gece internette harcadığınız süre yüzünden uykusuz kalırsınız?	1	2	3	4	5
7. İnternete bağlı değilken hangi sıklıkta internetle avunur veya internete bağlı olduğunuz hayalini kurarsınız?	1	2	3	4	5
8. İnternette iken hangi sıklıkta kendinizi “birkaç dakika daha” derken bulursunuz?	1	2	3	4	5
9. Hangi sıklıkta internette harcadığınız zamanı azaltmak için uğraşırsınız ve başarısız olursunuz?	1	2	3	4	5
10. Ne kadar süre internette olduğunuzu hangi sıklıkta saklamaya çalışırsınız?	1	2	3	4	5
11. Hangi sıklıkta başkalarıyla dışarı çıkmak yerine internette daha fazla zaman harcamayı tercih edersiniz?	1	2	3	4	5
12. İnternete bağlanamadığınızda hangi sıklıkta kendinizi bunalımda, karamsar ve sinirli hissedip, internete bağlandığınızda bu şikâyetlerinizin hemen geçtiğini görürsünüz?	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

Yayınları:

Tuna, E., & Balcı, Ş. (2020). Associated Factors of Psychological Symptoms Among Unemployed Turkish Adults: The Role of Personality Factors and Rumination. *Psychological Reports, 123*(5), 1557-1577.